

WOORD VOORAF	2
IN MEMORIAM	
JEAN BOTERDAEL	
Steph Feremans	5
LIBERAS / LIBERAAL ARCHIEF	
ARCHIEVEN OVER HET VLAAMSE LEVEN TE BRUSSEL	
Kim Descheemaeker	7
WIJ WILLEN JOU: VRIJWILLIGERS	
Kathleen De Blauwe	35
HET AMVB ALS LERENDE WERKPLEK VOOR ANDERSTALIGE STAGIAIRS	
Jonas Deprez en Kathleen De Blauwe	38
BEZOEK VAN DE OUD-LEERLINGEN VAN HET HEILIG-HARTCOLLEGE GANSHOREN	
Florian Daemen	41
ARCHIEFAANWINSTEN VOORJAAR 2020	
Florian Daemen	44
CURIOSUM	
HET ARCHIEF VAN KUNSTKRING SAKURA EN EMILE BIESEMANS	
Noortje Lambrichts	51
ARCHIEF TE GAST	
DE ARCHIEVEN VAN HET KONINKLIJK MUSEUM VOOR MIDDEN-AFRIKA (1898-2020)	
Tom Morren	65
KRONIEK	
JEAN-LOUIS VAN MALDER LE JARDINIER DE LA GRAND-PLACE	
Guy De Groote	91

Geacht publiek,
Beste lezer,

De voorbije maanden waren voor velen van ons een bewogen periode. Bij het afronden van *Arduin* vernamen we dat Jean Boterdeal, 'het geheugen van Molenbeek', ons midden april 2020 verliet na een strijd tegen Covid-19. Collega's en sympathisanten van het AMVB zullen zich deze passionele onderzoeker en heemkundige ongetwijfeld herinneren.

De gezondheidscrisis beïnvloedde een open huis als het AMVB ook op een minder ingrijpende manier: we werden wakker in de 'anderhalvemetersamenleving', onze publieke ruimte werd zorgvuldig verdeeld en we zetten massaal in op nieuwe vormen van communicatie om onze professionele en vriendschappelijke contacten te onderhouden. Zo laat *Arduin* zich bij voorkeur op papier lezen, maar we zorgen deze keer ook voor een digitale versie die u kan aanklikken via de link op onze website. We hebben plannen om onze digitale dienstverlening en online archiefaanbod verder te verruimen.

In een eerste bijdrage gingen we voor u op zoek naar Nederlandstalige Brusselaars bij collega-archiefororganisaties. Liberas Gent bezorgde ons een verhelderende inblik op een stukje Vlaams leven te Brussel. Zo was er in de 19e en 20e eeuw een hecht netwerk van enkele liberale kernfiguren actief in maatschappelijke domeinen zoals onderwijs, media, volkswontwikkeling en bibliotheekwerk. De sporen die hun Vlaamse initiatieven nalieten in verenigingen zoals Het Willemsfonds Brussel, Kindergeluk, Uitgeverij J. Hoste of de studentenvereniging 'Geen taal, Geen vrijheid' komen uitgebreid aan bod.

Het AMVB wil zich als gemeenschapsarchief openstellen als 'lerende werkplek' voor anderstalige stagiairs en vrijwilligers met belangstelling voor het Nederlands en cultureel erfgoed. Dit laat toe om hun kennis van het Nederlands uit te breiden. Hun vaak persoonlijke visies op de archiefstukken kan het AMVB verrassende inzichten aanreiken. Ook erfgoedgemeenschappen en verenigingen verwelkomen we graag om hun schenkingen inhoudelijk toe te lichten. De oud-leerlingen van het Heilig-

Hartcollege Ganshoren zetten ons met hun anekdotes, herinneringen en getuigenissen uit hun schooltijd alvast op de goede weg.

Tom Morren neemt ons mee naar de Democratische Republiek Congo. Hij licht toe hoe ons koloniaal verleden bewaard en ontsloten wordt in het Afrikamuseum, een huis met vele kamers dat nog lang niet al zijn geheimen heeft prijsgegeven. Een inzicht in dit archief en het herlezen van deze collectie kan nieuwe perspectieven bieden in actuele maatschappelijke vraagstukken.

Het archief van Kunstkring Sakura en stichtend lid Emile Biesemans wordt toegelicht in een knappe geïllustreerde bijdrage. De sakura of Japanse kerselaar is een symbool van vergankelijke schoonheid in Japan. Hun bloeitijd in de prachtige tuinen van Watermaal-Bosvoorde, Le Logis (met groene luikjes) en Floréal (met gele luikjes), inspireerde de schilder Emile Biesemans niet alleen tot de oprichting van de kunstkring, ze inspireerden ook zijn werk. Sam Biesemans, zoon van Emile, schonk ons het archief van de kunstkring.

We sluiten *Arduin* af op de Brusselse Grote Markt, in het Brussels 'Gruute Met'. Guy De Groote nam de brieven door die auteur Jean-Louis Van Malder schreef aan zijn kleinkinderen. Van Malder was zeventig jaar lang actief op de bloemenmarkt die er tot 2016 dagelijks plaatsvond. Hij was de laatste van vijf generaties bloemisten. Dit werk is niet alleen zijn biografie, maar leest ook als kroniek, een doorsnede van een stukje Brussel dat voorbij is.

Een van onze bezoekers gaf me de hoopvolle boodschap mee dat er 'betere tijden kwamen'. Dit bleek te kloppen. Achter de digitale schermen en in het AMVB zijn we de afgelopen weken druk in de weer geweest om het huis weer te openen voor het publiek en u te ontvangen op onze tentoonstelling of in de leeszaal.

Graag tot binnenkort,
Veerle Soens
Directeur

IN MEMORIAM

JEAN BOTERDAEL

Steph Feremans

Covid-19, de pandemie van 2020, maakte ook in ons midden een slachtoffer. Niemand minder dan Jean Boterdael, stichter en voorzitter van de heemkundige kring van Molenbeek, overleed hieraan op 17 april, na een vergeefs gevecht dat tien dagen eerder aanving. Hij werd 77 jaar, geboren op 29 maart 1943.

Reeds sinds 1959 verzamelde Jean Boterdael zowat alles met betrekking tot het kleine Belgische Manchester. Niet veel later ging hij aan de slag op de gemeente, waar hij tot aan zijn pensioen in 2008 zijn hele professionele carrière uitbouwde. Hij zou tenslotte eindigen als directeur van de dienst Bevolking. Die positie was vanzelfsprekend een gedroomde uitvalsbasis voor het opzoekingswerk dat aan elk artikel voorafging. Die ijver verplichtte hem eveneens meermaals tot een bezoek aan het AMVB. Vooral na zijn pensioen zagen we zijn beminnelijke persoonlijkheid met regelmaat opduiken in de leeszaal.

Samen met Maria Vandenbosch stichtte hij Molenbecca in 2000. Zij bezorgde ons de foto hierbij. Hun tweetalige uitgave van het gelijknamige tijdschrift zou dus dit jaar een jubileum te vieren hebben. Hopelijk vinden de overblijvende bestuursleden de nodige energie daartoe. Het zou een mooie hommage voor Jean kunnen worden. Of misschien kunnen ze de middeleeuwse dansprocedures voor epileptici nieuw leven inblazen? Dat was zijn ambitie voor 2019, geïnspireerd door het gelijknamige schilderij van Pieter Bruegel.¹

Ook in academische middens werd zijn inzet gewaardeerd. Zo schreef Sophie De Schaepe drijver: 'Als het geheugen van zijn gemeente heeft Jean Boterdael zeer wezenlijk bijgedragen tot het welslagen van het VUB-project "Molem'back" over Molenbeek in '14-'18. Dankbare hulde. Laten we zijn werk voortzetten.'

¹ <https://historiek.net/dansplaag-danswoede-1518-straatsburg/134333/>

LIBERAS / LIBERAAL ARCHIEF

ARCHIEVEN OVER HET VLAAMSE LEVEN TE BRUSSEL

Kim Descheemaeker

Liberas/Liberaal Archief, opgericht in 1982, is een van de culturele archieven in Vlaanderen. Het bewaart een uitgebreide collectie met betrekking tot de liberale beweging en de geschiedenis van het vrije denken en handelen in Vlaanderen en België van de negentiende eeuw tot heden. Een sterk lokaal netwerk zorgde voor een grote toevoer van lokale verenigingsarchieven en persoonsarchieven, onder meer uit de regio Brussel. Het liberaal Vlaams leven te Brussel werd gekenmerkt door een hecht netwerk van enkele organisaties en kernfiguren. In deze bijdrage worden enkele boeiende archieven van dit netwerk, bewaard in Liberas/Liberaal Archief, uitgelicht.

Een Vlaamsgezind netwerk te Brussel

In 1857-1858 werd in Brussel Vlamingen Vooruit opgericht. Culturele flaminganten en progressieve liberalen vonden elkaar in een zorg voor het taalbehoud en sociale verzuchtingen.¹ In de loop van de jaren 1860 verviel het flamingantisme in Brussel echter in immobilisme. Toen het Vlaamse theaterleven in de hoofdstad dreigde teloor te gaan, vormde dit de katalysator voor een nieuwe generatie Vlaamsgezinden en flaminganten. De nieuwe dynamiek kwam voort uit een groep Vlaamsgezinde progressieve liberalen en nieuwe Brusselse flaminganten. Tot de eerste groep behoorden onder meer Charles Buls, Charles Graux, Edmond Picard en Léon Vanderkindere. Onder andere Emanuel Hiel, Edward Van Driessche, Felix Van de Sande en Julius Hoste sr. kunnen tot de tweede groep gerekend worden. Zij probeerden in eerste instantie over de partijgrenzen heen een Vlaams eenheidsfront te vormen.² Toen in 1873 op initiatief van Emanuel Hiel en Hippoliet Bauduin uit Vlamingen Vooruit een Brusselse afdeling van het Willemsfonds ontstond, probeerde men aan deze eenheids-gedachte vast te houden. Uit de ledenlijst blijkt inderdaad dat alle actieve fla-

Alexandre, groepsfoto met zittend Emanuel Hiel en Julius Hoste sr. bij aanvang van de werken aan de haven van Brussel, 1900. [collectie Liberas/Liberaal Archief]

¹ WILS (Lode). *Vlaanderen, België, Groot-Nederland. Mythe en geschiedenis*. Leuven, Davidsfonds, 1994, p. 206-207; MENNEKENS (Herman), BASILIADES (Johan) en DESWERT (Kurt). *Vlaams sociaal liberaal Brussel*. Brussel, Willemsfonds, 2009, p. 14-19.

² WITTE (Els). 'Het debuut van het liberale flamingantisme in de hoofdstad (1869-1875).' In: *Handelingen van de Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis*, 1973, 27, p. 316-326.

minganten uit Brussel, zowel de katholiek-georiënteerden, als de liberale groep rond Julius Hoste sr., in de beginjaren deel uitmaakten van het Willemsfonds Brussel en voorsteden.³

Willemsfonds Brussel

Door het falen om zich als onafhankelijke Vlaamse partij op de politieke kaart te zetten, kende de Vlaamse beweging in Brussel in het midden van de jaren 1870 een verschuiving naar het progressief liberalisme. Het succes van de Vlaams-liberale verbintenis leidde ertoe dat de liberale groep rond Julius Hoste sr. de bovenhand kreeg binnen het Brusselse flamingantisme. Dit uitte zich ook binnen het Willemsfonds.

Al in de jaren 1860, na het aantreden van Julius Vuylsteke in het Algemeen Bestuur, oriënteerde het Willemsfonds zich steeds meer richting het liberalisme. Het Willemsfonds Brussel en voorsteden ging echter pas dezelfde koers varen nadat Julius Hoste sr. in 1875 voorzitter werd. Toen kreeg de liberale groep de bovenhand op de katholiek-georiënteerden en werd het Willemsfonds Brussel definitief een liberaalgezinde vereniging. Ze stelde zich antiklerikaler en strijdbaar op. Zo nam het Brusselse Willemsfonds in samenwerking met de Ligue de L'Enseignement het initiatief tot de oprichting van een Vlaamse klas in de Ecole Modèle, de experimentele vrije school van de Ligue.⁴

Na de vorming van een liberale regering in 1878, kende het Brusselse Willemsfonds een grote bloei. Het ledenaantal groeide sterk, liberale gemeentebesturen kenden subsidies toe, er werd een volksbibliotheek ingericht, en talrijke activiteiten en voordrachten georganiseerd.⁵ In 1879 volgde een afdeling in Schaarbeek, die zich meteen politiek opstelde door zich actief in de gemeenteraadsverkiezingen te mengen. Dit ontstemde het hoofdbestuur van het Willemsfonds.⁶ Bovendien bouwden het Willemsfonds Brussel en Schaarbeek in de jaren 1880-1884 schulden op en werden ze afhankelijk van betoelaging

³ MENNEKENS (Herman), BASILIADES (Johan) en DESWERT (Kurt). *Idem*, 2009, p. 14-19; WITTE (Els). *Idem*, 1973, p. 332; WITTE (Els). 'Het Brussels Flamingantisme ten tijde van de oprichting van de Willemsfondsafdeling (1873)'. In: VERHULST (Adriaan), BUTZLER (René) en WITTE (Els). *100 jaar Willemsfonds Brussel. Brussel, Willemsfonds, 1873*, p. 10-11.

⁴ VANROELEN (Jenny) en TYSENS (Jeffrey). 'Vlaamse beweging, politieke allianties en culturele emancipatie'. In: DESPY-MEYER (Andrée) (Ed.). *Brussel Vrijmetselaars in de stad. Brussel, Maçonniek Parcours*, 2000, p. 59-60; WITTE (Els). 'Het debuut van het liberale flamingantisme in de hoofdstad (1869-1875)'. In: *Handelingen van de Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis*, 1973, 27, p. 338-342.

⁵ VANROELEN (Jenny) en TYSENS (Jeffrey). *Idem*. 2000, p. 60.

⁶ BOTS (Marcel) et al. *Het Willemsfonds van 1851 tot 1914*. Gent, Provinciebestuur Oost-Vlaanderen en Liberaal Archief, Bijdrage Museum van de Vlaamse Sociale Strijd nr. 9, 1993, p. 41, 43.

KAREL BULS

HERDENKING

BRUSSEL °1837-1897

Karel Buls wordt geëerd om zijn bijzondere verdiensten als burgemeester (1881-1899) van Brussel en zijn verwezenlijkingen op het gebied van onderwijs, Nederlandse taal, stedenbouw, cultuur en theater.

FEESTKALENDER

28 september t/m 20 november 1987
 TENTOONSTELLING
 'Karel Buls en zijn tijd'
 Archief en Museum van het Vlaams Leven te Brussel - Visserkoperstraat 13

2 oktober 1987 om 17.30 u.
 ONTWIKKELING KAREL BULS-MONUMENT
 van Henri Lenaerts, door de N.C.C. en de stad Brussel. Agoraplein (fontein)

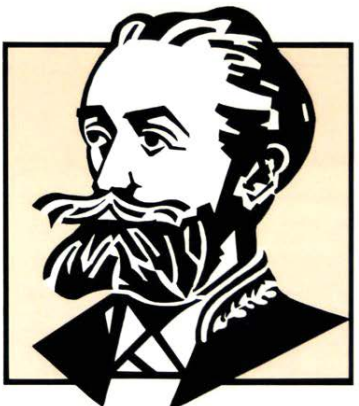
12 oktober 1987 om 20 u.
 DIAVOORDRACHT
 'Karel Buls en Brussel in de 19e eeuw'
 door Hugo Reinhard, voorzitter Karel Bulsfonds
 Lokaal van de Vlaamse Club, Grote Markt 16 (2e verd.)

13 oktober 1987 om 17.30 u.
 BLOEMENHULDE
 door het Karel Bulsfonds
 Gedenkplaat Huis 'De Ster', Karel Bulstraat (Grote Markt)

19 oktober 1987 om 20 u.
 ACADEMISCHE ZITTING
 ingericht door de N.C.C.
 Koninklijke Vlaamse Schouwburg, Lakenstraat 146

20, 21, 24, 27, 28 oktober 1987 om 20 u.
 22, 23 oktober 1987 om 14.30 u.
 POPPENTHEATERVOORSTELLINGEN
'THIJL VLENSPIEGEL'
 van Charles De Coster, vertaald naar het 'Brusselse-Vlaams'
 Theater Toone, Schudeveldgang
 Reserveries: AMVB Visserkoperstraat 13, 1000 Brussel.
 tel. 02/512.42.81

In de loop van de maand november verschijnen een boek over Karel Buls, een uitgave van het Willemsfonds-Brussel, en zijn Dagboek uitgegeven door het Liberaal Archief Gent.
 Inlichtingen:
 Willemsfonds Brussel, Marelaarsplein 21, 1000 Brussel, tel. 02/218.44.88

BURGEMEESTER VAN BRUSSEL

Deze herdenking is een initiatief van de Werkgroep Culturele Uitstraling van de Nederlandse Commissie voor de Cultuur van de Brusselse Agglomeratie.

Affiche van het Willemsfonds Brussel en voorsteden voor een herdenkingsviering van Karel Buls, 1987. [collectie Liberas/Liberaal Archief]

door het Willemsfonds Algemeen Bestuur. De financiële perikelen maakten het steeds moeilijker om nog activiteiten te ontplooiën.

Na de liberale verkiezingsnederlaag in 1884 splitsten de Brusselse liberalen in de Ligue libérale en de Association libérale. Daarnaast was er ook een groep Brusselse liberale flaminganten die opnieuw het unitarisme van de Vlaamse beweging vooropstelde. Voorzitter van het Willemsfonds Brussel en voorsteden, Julius Hoste sr., sloot aan bij de Ligue libérale, wat zijn positie in het gedrang bracht. Als gevolg daarvan nam Arnold Goffin, een radicale flamingant, in 1891 het bestuur van de afdeling over. Hij wenste meer aandacht te schenken aan de sociale problematiek. De interne twisten leidden tot een sterke terugval van het ledenaantal.⁷ Na dit intermezzo nam Julius Hoste sr. in 1897 het voorzitterschap opnieuw over.⁸

Willemsfonds Brussel zette haar activiteiten op een laag pitje tijdens de Eerste Wereldoorlog. Na de oorlog kon de vereniging haar werking terug versterken. Ze organiseerde lezingen en voordrachten, en bleef zich als drukkingsgroep profileren.⁹ In het werkjaar 1919-1920 behaalde Willemsfonds Brussel opnieuw het vooroorlogse ledental van ruim driehonderd mensen. Daarnaast waren er zo'n 1.600 gezinnen aangesloten bij de volksbibliotheek. Voor het eerst keerden alle gemeenten waarin Willemsfonds Brussel en voorsteden actief was een toelage uit aan de vereniging om haar werking te ondersteunen.¹⁰ In 1921 werd Julius Hoste sr. tot erevoorzitter benoemd en werd de functie van voorzitter overgenomen door Emile De Veen.¹¹

Kort na haar vijftigjarige bestaan, in 1923, begon het ledenaantal van de afdeling te dalen. Om het ledenaantal op peil te houden, werd besloten te overleggen met verschillende verenigingen actief in Brussel, waaronder het Algemeen Nederlands Verbond, het Verbond der Vlaamsche Tooneelmaatschappijen van Brussel, het Davidsfonds, de Koninklijke Maatschappij De Morgenster en zo voort. Er werd besloten om afspraken te maken over de organisatie van voordrachten, om gezamenlijk een Rubensherdenking te organiseren en om samen te werken voor de Guldensporenfeesten.¹²

⁷ BOTS (Marcel) et al. *Idem*, 1993, p. 60-61.

⁸ DENYS (Francis). 'Lambert Goffin'. In: *ODIS*, via http://www.odis.be/lnk/PS_73838, laatst gewijzigd op 24.10.2012.

⁹ Liberas/Liberaal Archief (hierna: LA). *Archief Willemsfonds Brussel en voorsteden*, 2.1. werkingsverslag 1918/1919.

¹⁰ LA. *Idem*, 2.2. werkingsverslag 1919/1920.

¹¹ LA. *Idem*, 2.4. werkingsverslag 1921/1922.

¹² LA. *Idem*, 2.7. werkingsverslag 1925/1926 en 2.8. werkingsverslag 1926-1927.

15 Sept. 1924
Willemsfonds (Afd. Brussel en voorsteden)
Jaarverslag 1923-1924.

Het Willemsfonds van Brussel en voorsteden mag als een der bloeiendste afd. van het land beschouwd worden.

I. Onze hoofdbibliotheek: hielde gedurende 23-24: 825 lezers, waarvan ongeveer 60. ons werken verdroeg, uitgeleend. De hulpbibliotheek van Rixen werd bevestigd onder de leiding van de h. Ehrenkruyt en heeft reeds, reeds 40. tal lezers inschreven. De hoofdbibliotheek werd verrijkt met 240 werken; de helft daarvan werden geschonken door de h. Hoste en Wulff, van het Louvre Museum.

Onder de lezingen, leden die boeken schonken, vermelden wij: M. J. Roche, Boekhandel en Minckhorst en de h. Em. De Veen, Emmer. Verheven, Mercier, Dr. Gerbink, Klap, Pot harot, Omer Walter, Van de Weyer, Van der Wijngaert, Alf. Dogaerd, Van der Broeke, Blomgarten, Malfact en Dr. Honck.

Voorts kwam een belangrijke zending toe van het Beheer der Openbare Bibliotheken, en 15. tal werken van de provincie.

II. Onze Nederlandse lezingen, werden gevolgd door 110 dames en heren, verdeeld in 6 klassen; en 6 einddiploma's werden uitgereikt aan leerlingen die hun examen met vucht afgelegd hebben.

Een volmakingskursus voor Kammingen, gel van af 2 okt. ingericht worden in de school der Rollabekst.

III. De volgende voordrachten, werden ingericht:

26 Juli: Em. Thullbroeck: Reisgedrachten uit Amerika.

Het bestuur bestond uit de volgende leden:

Voorzitter: Em. De Veen. Penningmeester: A. J. de Cort.

Onder voorzitters: J. Hoste en Ch. Zels.

Leden: J. Gossens, L. Vanhoudt, Alofs, Sotens, Gimmens, Verheven, J. Pauwels, M. J. Conillon, C. Baeyens, de Clercq.

V. Allerlei: Talrijke bestuurszittingen, werden gehouden waarop de belangrijkste aangelegenheden der afd. en de taal-taakten in het Brusselsche besproken werden.

Het bestuur hielde statuten op voor de Vereniging, de h. Zels en Vanhoudt verlegden voordr. onze afd. in het hoofdbestuur.

De h. Zels werd door het bestuur tot het ambt van onder-voorzitter verheven; onze afd. was vertegenwoordigd op de Verjaaringstent, te hier en onze afgevaardigden op de alg. vergader. te Sint. nimmer, hier een werkzaam deel aan de besprekingen. Een andere, de 3 punten die hier op het agenda voor-

kwamen, werden door 3 onze leden ingeleid: de h. Hoste sprak over de Ver Vlaamsching der Gentse Hoogeschool, de h. Nijss over het Vlaams in het Portuur en de h. Baeyens over de Rechten van de Persoonlijkheid.

Het bestuur dankte den werkwijzen onder voorzitter J. Hoste, die benoemd werd tot ridder der Leopoldorde.

VI. Verjaaringstent. Wij sluiten dit kort overzicht met aan de grootste feestten te herinneren, die ingericht werden op 2 dec. ter gelegenheid der 50te Verjaaring van de stichting

onzer afdeling.

10 Oct. L. Gerbink: Over Boedel en Kinema.
12 Nov. Dr. J. Gerbink: Over Boedel en Kinema.
19 Dec. J. Gerbink: Over Boedel en Kinema.
Kinema (met boedel en Kinema)

22 Jan: Ing. Brijl: De Koningin der Schelde (met liederen).
27 Febr: Em. Claes: Lying met ontzetting en werk.

28 Maart: Prof. Basse: Gezusters Coveling.
26 Mei: Fern. Eussaint: Over Belgische Dichters.

Op de meeste dagen voordrachten werden gehouden, voorgedragen door de artiesten: Raye Verschueren, M. de Verman, Ing. Claes, Van der Kon. L. Schouwburg, en M. J. Verheven.

Naarson en de Key, alsmede door enkele meisjes der Middelb. school van de Java Huis.

Op 26 Mei werd een kunstfeest ingericht in de Salle Nouvelle, ter gelegenheid van de uitreiking der diploma's van de leerlingen der Ned. leergangen, waaraan M. J. de Verman en Verheven en de h. Harthien, Corvois en Jan Claret hun welwillende medewerking verleenden.

[Op dit feest werd de h. J. Vanhoudt gekroond, die na 25 jaar verbinding te zijn geweest aan de Ned. leergangen, ontzagzaam als leerling, wij druyken dan wensch uit, dat ongewoon, die voortaan in het Musée de l'Éire zullen gehouden worden, wat

heeft door onze leden, zelden gevolgd worden, gezien de grootte der afd. en de omvang der vergadering.

IV. Ledental: 470 leden, waarvan 100 vrouwen; daarvan betaalden 2325 fr. bijdrage. (De leden die niet in regel zijn met hun bijdrage, ontvingen geen taakten van het hoofdbestuur).

Op de plechtige vergadering en het feestelijk kunstfeest in der Kon. H. Schouwburg, waarop koninklijke aanwezig.

hielde taakten aan onze werkwijzen, en aan ons verleden, werden eerbewijzingen uitgesproken door de h. Em. De Veen, Verheven, Minster, Franck en Paul de Wit.

Wij zullen eveneens het welgeloofd feestmaal nageeten, dat in het Coornopolite hotel ingericht werd en waaraan ongeveer 200 personen, het punt der Kammingen, deel namen.

V. Naastbestand. De inkomsten voor het afgelopen, naastbepaald jaar bedroegen 13134,77 fr. en de uitgaven 12349,61 fr., zoodat wij onze rekeningen sluiten met een bedrag saldo van 785,16 fr.

Gezien de stijgende onkosten, die onze bibliotheek, onze lezingen en onze voordrachten vereischen, en gezien de belangrijke betekenis van het nieuw kataloog der Bibliotheek, mogen wij deze bestand zeer bevredigend noemen.

Wij danken ten slotte nog eens een warm woord tot onze leden, opdat zij de jongeren van het bestuur (zoude) steunen; daarom moeten zij lezers en leerlingen aanwerven voor onze bibliotheek en lezingen, maar vooral aan de wijz. zijn op alle voordrachten, om de bereidwillig spreken, die aan te moedigen en waar een men verhoort en samenwerking moet komen onder de leden.

A. J. de Cort.

Toen de grote successen van de volksvoordrachten en liederavonden uitbleven, bleek de bibliotheekwerking bepalend voor de continuïteit. Hoewel ook het ledenaantal van de bibliotheek schommelde en in 1922 de boekerij van Laken werd gesloten wegens een gebrek aan belangstelling, bleef dit initiatief merkkelijk populairder dan de Willemsfondsafdeling zelf. Jaarlijks schonk *Het Laatste Nieuws* talrijke nieuwe werken voor de bibliotheek.¹³

Tijdens de Tweede Wereldoorlog zette het Willemsfonds Brussel en voorsteden haar werking verder. Door de beperkte ontspanningsmogelijkheden werden de boekerijen van het Willemsfonds nog populairder en ook het algemeen ledental steeg spectaculair. De voordrachten werden nu talrijk bijgewoond. In stilte werd een jeugdafdeling opgericht, die debatten organiseerde. Door overlijdens en de algemene oorlogsomstandigheden was het echter moeilijk om het bestuur draaiende te houden. Bovendien moesten de culturele activiteiten in de winter van 1944-1945 stilgelegd worden omwille van kolenschaarste.¹⁴ De grote uitdaging na de Tweede Wereldoorlog was aansluiting te vinden bij de nieuwe benaderingen van cultuurspreiding. Na de stemming van het bibliotheekdecreet in 1975, waarvan het Willemsfonds een principieel voorstander was, werden de Willemsfonds-bibliotheken in de daaropvolgende jaren overgedragen aan de Plaatselijke Openbare Bibliotheken.¹⁵ De vereniging legde zich daarna volledig toe op de organisatie van culturele activiteiten, waaronder museumbezoeken, schrijfwedstrijden, culturele reizen, debatavonden, boekvoorstellingen, lezingen, enzovoort.¹⁶ Het succes van deze activiteiten leidde tot de oprichting van bijkomende afdelingen in de omgeving van Brussel. Ook anno 2019 slaagt het Willemsfonds er nog steeds in om leden te begeisteren dankzij de inzet van enthousiaste vrijwilligers en de steun van een professioneel kader.¹⁷

Liberas/Liberaal Archief bewaart onder meer archief van Willemsfonds Brussel en voorsteden (1875-1975), Willemsfonds Brussel-centrum (1982-1994), Willemsfonds Schaarbeek (1882-2007), Anderlecht (1975-1995), Vorst (1983-1990) en Jette (1971-2013), Willemsfonds agglomeratie Brussel – Brussels Hoofdstedelijk Gewest (1973-2012) en Willemsfonds Provinciaal Verbond

Vlaams-Brabant (1976-2009). De archieven bevatten onder meer stukken betreffende de bestuurswerking, activiteiten en financiën, briefwisseling en ledenlijsten. De volledigheid van de archieven en de periode die ze bestrijken, is erg wisselend. Aanvullende bronnen bevinden zich in het archief van het Willemsfonds Algemeen Bestuur (1851-2015).

Willemsfonds Avondschool¹⁸

Onder bestuur van Julius Hoste sr. richtte het Willemsfonds Brussel en voorsteden in 1880 een avondschool op. Onder meer auteur Reimond Stijns werd bestuurslid van Willemsfonds Avondschool. In navolging van zijn erevoorzitterschap van het Willemsfonds Brussel werd toenmalig schepen van onderwijs en later burgemeester Charles Buls ook aangesteld als erevoorzitter van de avondschool. De avondschool organiseerde taallessen Nederlands voor anderstaligen.

Het hoofddoel was om leerkrachten te vormen zodat zij in de moedertaal van hun leerlingen les konden geven. Het initiatief kende een vliegende start met zo'n honderdveertig ingeschrevenen. Heel wat leerkrachten uit de regio volgden de cursus. In 1883 konden de eerste 'diploma's van bekwaamheid' uitgereikt worden. De eerste beoordelingsjury werd samengesteld uit Emmanuel Van Driessche, E. Doms, mevrouw Bourgom, Florimond Kops en Isidoor Teirlinck.

Al snel volgden tweehonderd à vijfhonderd leerlingen jaarlijks de lessen. Niet enkel een basiskennis van het Nederlands, maar ook letterkunde werd onderwezen. Naast een algemeen bekwaamheidsdiploma konden leerkrachten ook een diploma behalen dat aangaf dat ze les konden geven in het Nederlands. De bibliotheek van de avondschool bevatte een reeks Nederlandstalige boeken over onderwijs, die vrij geconsulteerd konden worden. Geleidelijk breidden de activiteiten van de avondschool zich uit. Er werden aanvullende lessen voordracht en uitspraak ingericht, en samen met de Willemsfondsafdeling af en toe Vlaamse liederavonden georganiseerd.

De werking van de Avondschool bleef nauw verweven met deze van het Willemsfonds Brussel. Verschillende bestuursleden en leerkrachten van de Avondschool waren tevens bestuurslid of gewoon lid van de Willemsfondsafdeling. Vanaf 1922 werd Julius Hoste sr. benoemd tot erevoorzitter en nam Emile De Veen de functie van voorzitter waar.

In 1936 halveerde de stad Brussel haar betoelaging aan de school en de Willemsfondsbibliotheken. Het bestuur zocht en vond een oplossing in de

¹³ LA. *Idem*, 2.13. werkingsverslag 1931/1932.

¹⁴ LA. *Idem*, 2.23. werkingsverslag 1940/41-1944/45.

¹⁵ 'Fonds Willemsfonds – afdeling Brussel. 1873-heden', in: *ODIS*, via http://www.odis.be/lnk/AE_10145, laatst gewijzigd op 15.12.2011.

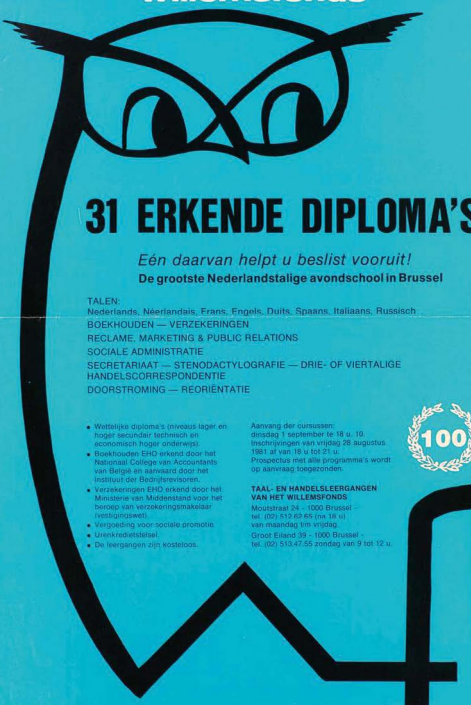
¹⁶ 'Over Willemsfonds', via: <https://www.willemsfonds.be/willemsfonds/over-willemsfonds>, geraadpleegd op 18.9.2019.

¹⁷ 'Fonds Willemsfonds – afdeling Brussel. 1873-heden', *idem*, laatst gewijzigd op 15.12.2011.

¹⁸ *Vijfentachtig jaar Vlaams avondonderwijs. Algemeen verslag over de oprichting, de officiële erkenning en de ontwikkeling van de avondschool van het Willemsfonds 1880-1965*. Brussel, 1966.

AVONDSCHOOL

willemsfonds

31 ERKENDE DIPLOMA'S

Eén daarvan helpt u beslist vooruit!
De grootste Nederlandstalige avondschool in Brussel

TALEN: Nederlands, Néerlandais, Frans, Engels, Duits, Spaans, Italiaans, Russisch.
BOEKHOUDEN — VERZEKERINGEN
RECLAME, MARKETING & PUBLIC RELATIONS
SOCIALE ADMINISTRATIE
SECRETARIAAT — STENOGRAPHIE — DRIE- OF VIERTALIGE
HANDELSCORRESPONDENTIE
DOORSTROMING — REORIENTATIE

- Wetenschappelijke diploma's (niveau lager en hoger secundair onderwijs en economisch hoger onderwijs)
- Boekhouden EHO erkend door het National College van Accountants van België en aanvaard door het Instituut der Boekhouders.
- Verzekeringen EHO erkend door het Ministerie van Middenstand voor het beroep van verzekeringmakelaar (vergoeding).
- Vergoeding voor sociale diploma's.
- Universiteitsdiploma's.
- De leerjaren zijn kosteloos.

100

AVONDSCHOOL WILLEMSFONDS

Affiche van het Willemsfonds Avondschool, 1981.

Affiche van het Willemsfonds Avondschool voor de cursussen Nederlands voor anderstaligen, 1998.

[collectie Liberas/Liberaal Archief]

WILLEMSFONDS

le spécialiste du NÉERLANDAIS

Oui,

apprendre le néerlandais est **plus facile** que vous ne le pensez. Fort de ses **120 ans** d'expérience, le Willemsfonds a choisi une **approche pratique**. Nos cours donnés par des **professeurs néerlandophones** et adaptés **au niveau de connaissance de chacun** sont principalement axés sur **la conversation**.

INSCRIPTIONS 1998-1999

Les 25, 26, 27, 28 et 31 août de 18h00 à 21h00
Dimanche 30 août de 9h00 à 12h00

A partir du 1er septembre:
les dimanches de 9h00 à 12h00
les lundis, merdis et vendredis de 18h00 à 21h00

Prérez de vous munir de votre carte d'identité.

HORAIRE
UNE SEANCE PAR SEMAINE:
Au choix: Le dimanche matin
Le lundi ou le mardi soir
COURS ACCELERES:
2 séances par semaine. Téléphonez-nous pour plus d'informations.

DEBUT DES COURS
Le mardi 1er septembre

ADRESSE
Palais du midi, Bld. Lemonnier,
2 rue de la Fontaine - 1000 Bruxelles
(Escalier de gauche, 2ème étage, local 200)

TÉL 513 47 55 FAX 513 12 82

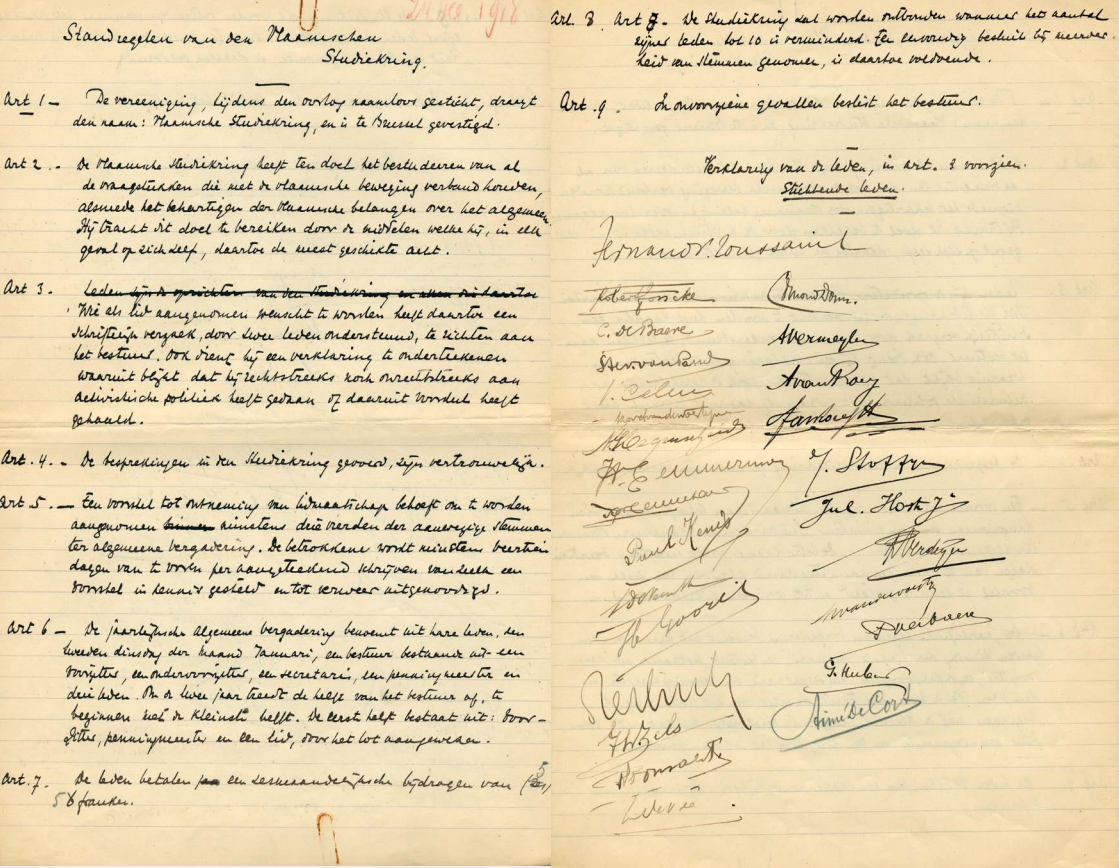
'aanneming' van de leergangen door de staat, zodat de verloning van de leerkrachten volledig gedragen zou worden door de overheid. De voorwaarde was wel dat de school moest evolueren naar handelsonderwijs. De cursussen Nederlands werden uitgebreid met handelsterminologie en -correspondentie. Vanaf 1 januari 1937 werd dan ook, mede dankzij de tussenkomst van ondervoorzitter en minister van Onderwijs Julius Hoste jr., de 'Cursus in de Nederlandse taal ingericht door het Willemsfonds' erkend als handelsschool door het ministerie van Openbaar Onderwijs.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog steeg het aantal inschrijvingen aanzienlijk en werden elk jaar nieuwe cursussen en leerjaren aan het aanbod toegevoegd. Ook de daaropvolgende jaren werd het onderwijsaanbod systematisch uitgebreid, terwijl het aantal inschrijvingen jaar na jaar bleef stijgen. Er werden opleidingen in talen, boekhouden en stenodactylografie gegeven en cursussen ter voorbereiding op de examencommissie. Binnen het kader van Hoger Onderwijs voor het Volk organiseerde het Willemsfonds thematische lessenreeksen, zoals over filosofie of linguïstiek.

In 1941 werd Karel De Pauw directeur van de 'leergangen van het Willemsfonds'. Onder zijn bestuur breidde de school verder uit.¹⁹ Aanvankelijk gingen de lessen van de Avondschool door in de lokalen van twee stedelijke scholen, maar door de groei van het leerlingenaantal en het cursusaanbod, werden die scholen te klein. In 1957 mocht de Avondschool van het Willemsfonds haar intrek nemen in de nieuwe gebouwen van het Koninklijk Vlaams Atheneum. Daar werd het 75-jarige bestaan van de school met veel luister gevierd. Na een moeilijke periode werden de meeste cursussen in 1996 gefuseerd met de Hogere Leergangen voor Technisch Onderwijs van het Gemeenschapsonderwijs Anderlecht. De cursussen *Nederlands voor anderstaligen* bleven lopen onder de naam *Willemsfonds Cours de néerlandais* en bestaan nog steeds.

Al op het einde van de negentiende eeuw richtten leerlingen en oud-leerlingen de vereniging Vriendschap en Volharding op. Zij organiseerden onder meer feestelijke diploma-uitreikingen. Het lijkt er echter op dat deze vereniging geen lang leven beschoren was. In 1956 verenigden studenten, oud-leerlingen en sympathisanten van de Avondschool zich opnieuw, nu in de Studenten- en Vriendenkring van de Avondschool van het Willemsfonds. Deze kring gaf onder meer het tijdschrift *Sleutel* uit.

¹⁹ Gedenkboek 125 jaar Willemsfonds 1851-1976. Kapellen, Uitgeverij De Nederlandsche Boekhandel, 1977, p. 130-131.

Standregelen van den Vlaamschen Studiekring, [1918].

Voorpagina van het eerste nummer van het Tijdschrift *Sleutel* van de Studenten- en Vriendenkring van de Avondschool van het Willemsfonds, 1966.

[collectie Liberas/Liberaal Archief]

Het archief van het Willemsfonds Avondschool (1935-1999) bevat onder meer stukken betreffende de bestuursorganen, het secretariaat en de praktische werking van de school. Briefwisseling, promotiemateriaal, financiële stukken, personeels- en leerlingenadministratie, stukken met betrekking tot de organisatie van lessen en examens, enzovoort bleven bewaard. Het archief van de Studenten- en Vriendenkring (1956-1992), gevormd door onder andere secretaris Gerard Vanhengel, bestaat uit een intern reglement, stukken betreffende de bestuurswerking, de ledenadministratie, feesten en het tijdschrift, briefwisseling, secretariaatsmateriaal en financiële stukken.

De Vlaamse Studiekring en de Drie Brusselse Fondsen

Op het einde van de Eerste Wereldoorlog stichtten vertegenwoordigers van het Willemsfonds, het Davidsfonds en de Vereniging van Letterkundigen, de Vlaamse Studiekring. Onder de leden bevonden zich onder meer Julius Hoste jr., August Vermeylen, Karel Van de Woestijne, Alfred Hegenscheidt, Fernand Toussaint van Boelaere, Cyriel de Baere, Robert Foncke, Aimé De Cort, Emile De Veen, Jef Mennekens sr., Louis De Veen-Hiel en Herman Teirlinck. Vermeylen werd meteen tot voorzitter verkozen. De kring had als doel 'het bestuderen van al de vraagstukken die met de Vlaamsche beweging verband houden, alsmede het behartigen der Vlaamsche belangen over het algemeen.' Waarschijnlijk vormde ze een reactie op het activisme en wou ze een antwoord bieden op het Vlaamsch Belgisch Verbond van Frans van Cauwelaert. In november 1918 bezorgde de Studiekring een manifest tegen de 'activistische politiek' en met Vlaamse eisen aan de regering. Bovendien werd het manifest in *Het Laatste Nieuws* gepubliceerd. Vooral de taalsituatie in het onderwijs leidde tot bezorgdheid. Over de latere werking is niets bekend en het is onduidelijk wanneer de Studiekring ontbonden werd. Het verslagboek eindigt immers op 18 maart 1919. Uit de Vlaamse Studiekring zou begin jaren 1920 de Vlaamsche Club groeien.²⁰

De samenwerking van het Willemsfonds met het Davidsfonds en Vermeylenfonds bleef niet tot deze studiekekring beperkt. Vanaf de jaren 1960 ondernamen deze verenigingen regelmatig pogingen om samen te werken. In 1968 richtten ze de Drie Brusselse Fondsen op. De afgevaardigden voor het Willemsfonds waren onder meer Jan Baptist Hereng, Yvette Bützler, Emiel Loox, Karel De Pauw, mevrouw Van Straelen en Willy Dehondt. In 1972 organiseerden deze

²⁰ LA. 'Infotische Vlaamse Studiekring (Brussel)', via <https://hdl.handle.net/21.12117/1252785>, geraadpleegd op 13.9.2019; VANDEVOORDE (Hans). 'De vete Van Ostaijen – Vermeylen'. In: *Arduin* 11, 2017, p. 50-54.

fondsen samen met het Vlaams Komitee voor Brussel het 11-juli feest. Adriaan Verhulst, toenmalig voorzitter van het Willemsfonds Brussel, nam bij die gelegenheid het woord om te ijveren voor de voortzetting van de Vlaamse cultuur- en taalstrijd in Brussel. Eind jaren 1970 werd de samenwerking voor de Guldensporenfeesten geformaliseerd in het Guldensporenkomitee Brussel.²¹ De financiële middelen van de Drie Brusselse Fondsen werden overgeheveld naar dit nieuwe en uitgebreidere comité, waar ook het Karel Bulsfonds in werd opgenomen.²² Jaarlijks organiseerde het comité animatie en festiviteiten op de Grote Markt van Brussel ter gelegenheid van de Vlaamse feestdag. Hoewel de organisatie soms in conflict kwam met de Cultuurraad, vonden de feestelijkheden toch steeds onder hun goedkeurend oog plaats. De Vlaamse provincies financierden steeds het optreden van een representatieve groep - muziek, dans, fanfare, folklore ... - uit hun regio.²³

Liberas/Liberaal Archief bewaart een verslagboek, de statuten, een ledenlijst, briefwisseling en persknipsels van de Vlaamse Studiekring (1918-1919). Het archief van De Drie Brusselse Fondsen (1967-1984) omvat stukken betreffende de bestuurswerking, activiteiten, publicaties en financiën, briefwisseling en secretariaatsmateriaal. Bovendien is ook het tijdschrift *De Drie Brusselse Fondsen* (1968-1976) bewaard. In het archief van het Guldensporenkomitee Brussel (1977-1996) zijn de werkingsdossiers voor de periode 1977-1996 bewaard.

Uitgeverij J. Hoste

De familie Hoste verhuisde rond 1859 van Tielt naar Brussel, waar zoon Julius Hoste (sr.) opgroeide in een liberaal milieu. In 1861 werd hij secretaris van de literair-politieke vereniging De Veldbloem, die op zijn aansturen terug opbloeide. Vanuit deze organisatie werd het initiatief genomen tot de oprichting van het Nationaal Toneel, dat in de praktijk al snel een Vlaams Toneel werd en uitgroeide tot de Koninklijke Vlaamse Schouwburg (KVS). Hoste sr. kon hiervoor op de steun rekenen van Charles Buls. Julius Hoste sr. schreef zelf bombastische toneelstukken voor de schouwburg, die geld in het laatje brachten. Bijvoorbeeld *De Brusselse straatzanger* was een gigantisch succes en werd

²¹ DE CUYPER (A.), *50 jaar Guldensporenfeesten te Brussel 1930-1980*. Brussel, Vlaams Komitee voor Brussel, 1983, s.p.; LA, 'Infotiche De Drie Brusselse Fondsen', via <https://hdl.handle.net/21.12117/3866796>, geraadpleegd op 13.9.2019; BAUDART (Sébastien), 'Willy Dehondt & de Drie Brusselse Fondsen'. In: *Het Volksbelang*, 2019, 3, p. 10.

²² LA. Archief Guldensporenkomitee, 1.1. werkingsdossier 1978 en 1.1. werkingsdossier 1981, brief Rigo Peeters, 18.2.1981.

²³ LA. Idem, 1.1. werkingsdossier 1980.

Affiche van de Guldensporenviering in 1992. [collectie Liberas/Liberaal Archief]

nog in de jaren 1990 heruitgegeven door het Willemsfonds Brussel.²⁴ Hoste was niet enkel betrokken bij het Vlaamse toneelleven, maar ook bij talrijke Vlaams-liberale culturele en politieke organisaties, waaronder het Willemsfonds.

In 1869 richtte Hoste sr. het tijdschrift *De Zweep* op. Aanvankelijk was het een pluralistische spreekbuis van de Vlaamse artistieke scène, maar geleidelijk evolueerde het tot een platform voor de progressieve liberalen dat de Vlaamse verzuchtingen bleef uitdragen. Het blad kon Hendrik Conscience, Emanuel Hiel en Peter Benoit tot zijn medewerkers rekenen.

In 1900 bracht Hoste sr. *De Vlaamsche Gazet* op de markt, een kwaliteitskrant voor een intellectueel publiek. Het blad kende echter slechts een gering succes en verdween in 1914.²⁵

Enkele jaren voordien werd een ander blad wél een groot succes. In aanloop naar de wetgevende verkiezingen verscheen op donderdag 7 juni 1888 in Brussel *Het Laatste Nieuws*. Deze krant ontstond uit de wens van de – overwegend Franstalige – Liberale Partij om met een populair, Vlaams, progressistisch en liberaal blad de strijd aan te gaan met de katholieke partij.

Het Laatste Nieuws vormde de tegenhanger van het katholieke *Nieuws van den Dag*. Toen de resultaten in de eerste maanden tegenvielen, besloot de Liberale Partij zich niet langer achter het blad te scharen. Julius Hoste sr. nam het blad over en zette het alleen verder. Door in te zetten op informatieve artikels en het verkoopmodel van de centenbladen over te nemen, kende *Het Laatste Nieuws* een gestage groei en een brede verspreiding onder de Vlaamse arbeiders en middenstand. Net als *De Zweep* legde *Het Laatste Nieuws* de nadruk op de Vlaamse eisen en verzuchtingen.

Na de Eerste Wereldoorlog werd Hoste's zoon, Julius Hoste jr., hoofdredacteur van *Het Laatste Nieuws*. Hij volgde een uitgesproken Vlaams liberaal programma, waarmee hij inging tegen de heersende Vlaamsvijandigheid binnen de Liberale Partij. De krant hekelde onder meer de Brusselse taal- en onderwijs toestanden.²⁶

²⁴ KOPPEN (Jimmy). 'De KVS: een politieke en culturele actor? Enkele beschouwingen van een historicus'. In: QUINTENS (Patricia), CALSIUS (MARIET) en KOPPEN (Jimmy) (Eds.). *Ruimte & spel. In en rond de Koninklijke Vlaamse Schouwburg*. Brussel, AMVB, 2007, p. 61-64; MENNEKENS (Herman), BASILIADES (Johan) en DESWERT (Kurt). *idem*, 2009, p. 32; *100 jaar Het Laatste Nieuws en de familie Hoste*. AMVB, Brussel, 1988, p. 13.

²⁵ VAN BRABANT (Piet) en BLOMME (Wouter). *Als een vuurtoren. 85 jaar Liberaal Vlaams Verbond (1913-1998)*. Gent, LVV en Liberaal Archief, 1998, p. 51.

²⁶ DESCHEEMAER (KIM). 'Persvrijheid en censuur in België in de negentiende eeuw.' in: LA cahier nr. 5. (november 2019)

Kinderen van Kindergeluk poseren met *Het Laatste Nieuws* en *De Zweep*, op vakantiekolonie in Blankenberge, 1931. [collectie Liberas/Liberaal Archief]

Julius Hoste jr. te midden van enkele journalisten, ca. 1935-1936.

Affiche voor een pianorecital georganiseerd door verschillende afdelingen van het Willemsfonds in het Brusselse, met steun van Het Laatste Nieuws, s.d.

[collectie Liberas/Liberaal Archief]

Tijdens de Tweede Wereldoorlog was Hoste jr. minister in ballingschap in Londen. Zijn krant *Het Laatste Nieuws* werd echter 'gestolen' en onder controle van de Duitse Propaganda-Abteilung verdergezet. Na de oorlog kreeg Hoste zijn krant terug in handen en werden de betrokken redacteurs bestraft voor collaboratie.²⁷ In die periode trok Julius Hoste jr. Albert Maertens (1915-2015) aan om hem bij te staan bij de verdere uitbouw van *Het Laatste Nieuws*.

In 1954, na het overlijden van Hoste jr., werd Albert Maertens de bezielende directeur en afgevaardigd beheerder van de Uitgeverij J. Hoste. Hij bleef deze functie uitoefenen tot 1985.

Het bedrijf breidde in de jaren 1950-1960 zijn activiteiten uit in de weekbladpers en sensatieweekbladpers met de lancering van *Zondagnieuws* in 1959 en *Kwik* in 1962. Geleidelijk aan verloor Uitgeverij Hoste haar liberale stempel. Intussen kwam de uitgeverij in handen van de familie Van Thillo. Rond 1990 veranderde de naam van de uitgeverij in De Persgroep en werden nog meer media in de portefeuille opgenomen. Anno 2019 bestaat *Het Laatste Nieuws* nog steeds en maakt het deel uit van DPG Media, het eengemaakte bedrijf dat gevormd wordt door De Persgroep en Mediahuis.²⁸

Liberas/Liberaal Archief bewaart een groot aantal uitgaves van *Het Laatste Nieuws* en *De Vlaamsche Gazet*. Van uitgeverij J. Hoste – De Persgroep is enkel recent archief (1977-2006) bewaard. In persoonsarchieven van betrokkenen kunnen evenwel sporen teruggevonden worden betreffende de werking van de kranten.

Kindergeluk²⁹

In 1921 richtten enkele medewerkers van *Het Laatste Nieuws* de caritatieve vereniging Kindergeluk op. Door het aanmoedigen 'van wetenschap, kunst en gezelschapszin' en door het verschaffen van 'gepaste ontspanning' en het organiseren van buitenuitstappen voor 'zwakke stadskinderen' wou Kindergeluk de 'verhoging van ontwikkeling, beschaving en levensgeluk onder de Vlaamse jeugd van Brussel en omgeving' bevorderen. August Woulff werd tot eerste voorzitter gekozen. Een jaar later vond de officiële stichtingsvergadering plaats,

²⁷ MANTELS (Ruben). 'Een journalist moet aan alles kunnen verzaken, behalve aan de vrijheid.' In: *LA cahier* nr. 5. (november 2019)

²⁸ Pvm. 'Mediahuis en De Persgroep Publishing heten voortaan DEPG Media'. In: *Het Belang van Limburg*, via: https://www.hbvl.be/cnt/dmf20190523_04419463/mediahuis-en-de-persgroep-publishing-heten-voortaan-dpg-media, 23.5.2019.

²⁹ LA. 'Infotiche Kindergeluk (Brussel)', via: <https://hdl.handle.net/21.12117/1253730>, geraadpleegd op 13.9.2019.

waarbij Julius Hoste sr. en jr., en minister van Koloniën Louis Franck tot ereleden werden verkozen. Naast het organiseren van Sinterklaasfeestjes, breidde de vereniging haar werking uit met een jeugdbibliotheek en een muziekschool. Vanaf 1924 werden uitstappen georganiseerd. Onder leiding van Armand Gross richtte Kindergeluk vanaf 1928 jaarlijks een vakantiekolonie in te Blankenberge. Deze vakantiekolonie bleek erg succesvol. Na de Tweede Wereldoorlog kenden de vakantiekolonies echter een evolutie naar vakantiecampen en jeugdwerk. In de loop van de jaren 1970-1980 schroefde Kindergeluk haar activiteiten geleidelijk aan terug ten voordele van een toenemende financiële ondersteuning van andere sociale en culturele initiatieven over heel Vlaanderen.

Haar werkingsmiddelen haalt Kindergeluk vooral uit giften van de lezers en acties van de krant *Het Laatste Nieuws*. De band met de krant is inderdaad intens. In zijn redevoering ter gelegenheid van de opening van de tentoonstelling over Kindergeluk in 1982 vermeldde Armand Gross op de eerste plaats 'de onvoorwaardelijke en belangrijke steun sedert meer dan 60 jaar verleend aan Kindergeluk door de familie Hoste en *Het Laatste Nieuws*'. Ook anno 2019 zijn er nog nauwe banden tussen de liefdadigheidsorganisatie en de uitgeverij.

Het archief van Kindergeluk (1920-2011) is zeer volledig en laat toe de werking van de vereniging in detail te volgen. Voor nagenoeg de hele bestaansperiode zijn er notulen van vergaderingen bewaard, de afdelingen - en dan met name de vakantiekolonie te Blankenberge - zijn zeer goed gedocumenteerd, talrijke dossiers zijn aangemaakt over haar sociaal-culturele activiteiten (Sinterklaasfeesten, Woudfesteen, liederuurtjes ...) en het archief bevat heel wat boekhoudkundige stukken. Er is echter relatief weinig briefwisseling voorhanden. Naast het uitgebreide 'papieren' archief bezit Liberas/Liberaal Archief ook een uitgebreide fotocollectie van Kindergeluk. Deze foto's zijn van een uitstekende kwaliteit en illustreren de werking van Kindergeluk en haar activiteiten. Het archief bevat daarnaast ook affiches, een vlag, een aantal medailles en diverse voorwerpen.

Politieke organisaties

De Vlaamsgezinde Brusselse liberalen organiseerden zich niet enkel op cultureel en sociaal vlak maar ook politiek. In 1909 richtten ze de Liberale Volksbond van het arrondissement Brussel op. Ze probeerden zich te profileren tegenover de door francofonen gedomineerde liberale associaties. Daartoe ondersteunde de Volksbond Vlaamsgezinden op de liberale verkiezingslijsten. In de jaren 1920 vond een naamsverandering plaats naar de Vooruitstrevende Liberale Volksbond. Hoewel de ziekenbondafdeling De Blauwe Bloem enig succes ken-

de, bleef het ledenaantal van de bond beperkt tot enkele honderden.³⁰

De Volksbond verdween als gevolg van de Tweede Wereldoorlog even van het toneel, maar werd in 1946 opnieuw opgericht.³¹ Bij de eerste bestuursvergadering na de heroprichting waren onder meer Julius Hoste jr., Albert Maertens, Marcel Stijns en Jan Hereng betrokken. August Wouters werd aangesteld als voorzitter; Julius Hoste jr. en Albert Maertens namen de functie van ondervoorzitter op zich. Er werd een vierledige structuur uitgetekend, waarbij een vakbond, de ziekbond De Blauwe Bloem, een reisafdeling en een vrouwenafdeling onder de overkoepelende volksbond zouden ressorteren.³²

De Vooruitstrevende Liberale Volksbond had als doelstelling om de liberale, Vlaamse organisaties in Brussel te verenigen, om als schakel tussen Vlamingen en Walen op te treden, om de Vlaamse taaleisen te verdedigen en om 'een maatschappelijk en verdraagzame liberale politiek' uit te dragen.³³ De Volksbond sloot zich aan bij het LVV en Kindergeluk.³⁴ Op korte tijd breidde ze haar werking uit. Om de leden aan de vereniging te binden werden kinderfeesten, koffietafels, voordrachten en culturele activiteiten georganiseerd. In 1947 werd zelfs een jeugdafdeling met twee basketbalploegen opgericht.³⁵ Hoewel de bond bij momenten vooral een gezelligheidsvereniging leek, werden ook de ideologische doelstellingen niet uit het oog verloren. Er werden folders en affiches verspreid om Vlaamse, liberale kandidaten te steunen tijdens verkiezingen, er werden uiteenzettingen georganiseerd, er werd deelgenomen aan manifestaties en er werd een sociale dienst georganiseerd.³⁶ Na 1956 is geen informatie meer bekend over de activiteiten van de vereniging.

In 1930 richtte de Volksbond het Vader Hoste Fonds op, met als doel het Vlaams onderwijs in de Brusselse gemeenten te promoten en ondersteunen. Directe aanleiding was het wetsontwerp tot vernederlandsing van de Gentse universiteit in 1930. Het Vader Hoste Fonds wilde deze vernederlandsing im-

³⁰ WOUTERS (Nico). 'Liberale (Vooruitstrevende) Volksbond'. in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* (verder: NEVB), via [https://nevb.be/wiki/Liberale_\(Vooruitstrevende\)_Volksbond](https://nevb.be/wiki/Liberale_(Vooruitstrevende)_Volksbond), geraadpleegd op 19.9.2019.

³¹ LA. Archief Vooruitstrevende Liberale Volksbond (Brussel), 1.1. Werkingsdossier 1946-1947, brief aan Aug. Wouters, 29.3.1946.

³² LA. Idem, verslag bestuursvergadering 28.3.1946.

³³ LA. Idem, verslag algemene vergadering 28.4.1946.

³⁴ LA. Idem, verslag bestuursvergadering 19.10.1946.

³⁵ LA. Idem, verslag bestuursvergadering 11.12.1946 en 26.2.1947.

³⁶ LA. Idem, verslag algemene vergadering 20.10.1946, verslag bestuursvergadering 13.11.1946, 24.8.1949 en 12.11.1952.

Kindergeluk op zomerkamp in het Zoniënwood, 1926.

Vlag van Kindergeluk.

Collectebus van Kindergeluk.

[collectie Liberas/Liberaal Archief]

mers uitbreiden naar de Brusselse lagere en middelbare scholen. In de jaren 1930 verleende het fonds studiebeurzen aan verdienstelijke Vlaamse leerlingen en ondersteunde het de inrichting van Vlaamse klassen in Brussel.

Dat alles gebeurde tegen de achtergrond van de uitvoering van de taalwetten van 1932 in Brussel, die voor Brussel het 'moedertaal is onderwijstaal' oplegden. De facto betekende het echter een handhaving van het Franstalig onderwijs in de hoofdstad. Julius Hoste jr., stichtend lid en vanaf 1936 minister van Onderwijs, was zeer belangrijk voor de tussenoorlogse werking van het Vader Hoste Fonds. Na het overlijden van toenmalig voorzitter Marcel Stijns op 16 januari 1967 werd besloten de activiteiten van de vereniging stop te zetten. De vzw werd in 1970 ontbonden.³⁷

Vanuit het Brusselse liberaal flamingantisme en het Liberaal Congres voor de Vlaamse Gewesten ontstond in 1913 het Liberaal Vlaams Verbond (LVV), dat binnen het liberalisme jarenlang de belangrijkste Vlaamse drukingsgroep was. Tot de stichters behoorden de Brusselse liberale flaminganten Leo Van Hoorick, Adolf Buyl en Julius Hoste sr. Ook daarna bleef het LVV een sterke Brusselse vertegenwoordiging kennen en bleven er nauwe contacten met het Willemsfonds en de familie Hoste.

De organisatie kende een parallelle evolutie met de Brusselse Liberale Volksbond, maar met een ruimer werkgebied. Het LVV wou de krachten van alle regionale Vlaams-liberale verenigingen bundelen om het liberalisme in Vlaanderen en de Vlaamse belangen in België te verdedigen. Tot aan de Tweede Wereldoorlog was het LVV hoofdzakelijk een coördinerend orgaan. Er waren geregeld conflicten tussen de liberale partij en het Verbond. Bij de verkiezingen van 1921 diende het LVV bijvoorbeeld aparte Vlaams-liberale lijsten in te Gent en Brussel. Dit initiatief kende echter weinig succes. Als drukingsgroep kon het LVV enkele Vlaamsgezinde liberalen op de politieke kaart plaatsen. Bijvoorbeeld Julius Hoste jr. werd tussen 1936 en 1938 aangesteld als Minister van Openbaar Onderwijs in de regering-Van Zeeland en de regering-Janson. Hij liet zich bijstaan door onder meer liberale letterkundige, Willemsfondser en toenmalig gemeentesecretaris van Sint-Jans-Molenbeek Jef Mennekens sr. In de jaren 1960 kreeg het LVV meer bewegingsruimte en groeide ze uit tot een aparte vleugel binnen de partij. Dit leidde begin jaren 1970 tot de uitbouw van

³⁷ LA. 'Infociche Vader Hoste Fonds (Brussel)', via <https://hdl.handle.net/21.12117/1251813>, geraadpleegd op 13.9.2019.

Telegram aan de Vooruitstrevende Liberale
Volksbond, 9 februari 1952.
[collectie Liberas/Liberaal Archief]

ROYAUME DE BELGIQUE

Régie des
Télégraphes et des Téléphones

KONINKRIJK BELGIË

Regie van
Telegraaf en Telefoon

TÉLÉGRAMME - TELEGRAM

Bureau d'origine Kantoor van herkomst	- numéro - nummer	- nombre de mots - woordental	- date - datum	- heure de dépôt. - uur van afgifte.
AALST	01160	39/37	9/2/52	1113

MAERTENS ALBERT

VOORZITTER VOORUITSTREVENDE LIBERALE VOLKSBOND

HOTEL COSMOPOLITE

ROGIERSPLEIN

BRUSSEL

BETUIG MIJN SYMPATHIE AAN DE JUBILERENDE VERENIGING

VERZOEK U MIJN HARTELIJKSTE WENSEN OVER TE MAKEN AAN

SENATOR HOSTE EN ANDERE VERDIENSTELIJKE LEDEN

LOUIS D HAESELEER VOLKSVERTEGENWOORDIGER

een autonome Vlaamse liberale partij, de Partij voor Vrijheid en Vooruitgang (PVV). Binnen het liberalisme zou het LVV een rol blijven spelen als drukkingsgroep voor een sociaal, vooruitstrevend en Vlaams liberalisme.³⁸

In 1937 werden de Brusselse Vlaamsgezinde, liberale drukkingsgroepen vervoegd door het Liberaal Vlaams Studentenverbond (LVSV) Brussel. Deze Brusselse studentenvereniging ontstond aan de Université libre de Bruxelles (ULB) als zusterafdeling van het in 1930 te Gent opgerichte Liberaal Vlaams Studentenverbond. Nederlandstalige studenten aan de ULB verenigden zich toen voornamelijk onder de studentenvereniging Geen taal, Geen vrijheid waardoor het LVSV weinig leden telde.

Door het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog werd haar werking tijdelijk stopgezet, maar in 1947 werd LVSV Brussel nieuw leven ingeblazen. In aanloop naar de splitsing in een Franstalige en Nederlandstalige universiteit kwam de vereniging tot bloei. Heel wat Brusselse LVSV'ers raakten betrokken bij de eis tot vernederlandsing van de universiteit en de totstandkoming van een autonome Vrije Universiteit Brussel (VUB). Hoewel er ook heel wat studentikoze activiteiten werden georganiseerd, lag de eigenheid van het LVSV in de organisatie van debatten en discussieavonden, de verspreiding van liberale pamfletten en de banden met de liberale partij. In de jaren 1970-1980 vormde LVSV een opgemerkte drukkingsgroep binnen de PVV.

Begin éénentwintigste eeuw verdween LVSV Brussel even van het toneel, maar de vereniging werd in 2002-2003 opnieuw opgericht en is nog steeds actief als liberaal geïnspireerde studentenvereniging aan de VUB.³⁹

In Liberass/Liberaal Archief worden archieven van deze diverse politieke drukkingsgroepen bewaard. Het archief van de Vooruitstrevende Liberale Volksbond (1946-1956) bevat voornamelijk drie werkingsdossiers, voor de periodes 1946-1947, 1947-1950 en 1950-1956, met onder meer verslagen van (bestuurs)vergaderingen, jaarverslagen, ledenlijsten en briefwisseling.

Het archief van de Ziekenbond De Blauwe Bloem bevat enkel de statuten uit 1928, maar de werkingsverslagen voor de jaren 1940 en 1950 bevinden zich in het archief van de Vooruitstrevende Liberale Volksbond.

³⁸ VAN BRABANT (Piet) en BLOMME (Wouter). *Idem*, 1998, p. 69-74, 134-139; MENNEKENS (Herman), BASILIADES (Johan) en DESWERT (Kurt). *Idem*, 2009, p. 20, 33-35; WOUTERS (Nico). 'Liberaal Vlaams Verbond (LVV)'. In: *NEVB*, via [https://nevb.be/wiki/Liberaal_Vlaams_Verbond_\(LVV\)](https://nevb.be/wiki/Liberaal_Vlaams_Verbond_(LVV)), geraadpleegd op 10.9.2019.

³⁹ VAN DAMME (Wim) (Ed.). *50 jaar L.V.S.V. Brussel 1937-1987*. Brussel, LVSV, 1987, p. 9, 19-24, 39; 'De Geschiedenis', via: https://www.lvsv-brussel.be/wie_zijn_we.php, geraadpleegd op 12.9.2019.

Algemene vergadering van het LVV in 1955 met vlnr. Albert Lilar, Omer Vanaudenhove, Henri Liebaert, Victor Sabbe, Albert Maertens en Piet Lenain.

Affiche voor een debatavond van het LVSV Brussel en het Jong Willemsfonds, 1971.

[collectie Liberass/Liberaal Archief]

LIBERAAL VLAAMS STUDENTENVERBOND BRUSSEL

JONG WILLEMSFONDS

WOENSDAG 24 MAART te 20 uur

DEBATAVOND

NA DE GRONDWETSHERZIENING:

Brussel: hoofdstad van Vlaanderen ?

met medewerking van : **L. Claes** V.U. - senator
J. Chabert C.V.P. - volksvertegenwoordiger
J. Bascour P.V.V. - senator

Lokaal 16 Fakulteit Letteren en Wijsbegeerte
Rooseveltdilaan 50 1050 Brussel

Het archief van het Vader Hoste Fonds (1930-1971) bestaat uit een verslagboek en stukken met betrekking tot de ontbinding van de vereniging. De archieven van het LVV (1913-2004) en LVSV Brussel (1949-2016) zijn erg uitgebreid en bevatten statuten, stukken betreffende de bestuurswerking, ledenadministratie, financiën en activiteiten, briefwisseling enzovoort. Ook van een andere studentenvereniging aan de VUB, het Vlaams Rechtsgenootschap (1952-1961), bewaart Liberas/Liberaal Archief archiefstukken.

Persoonsarchieven

Enkele centrale figuren in het liberaal Vlaams leven te Brussel waren Charles Buls, Léon Vanderkindere, Marcel Stijns, Albert Maertens, Willy Dehondt, Yvette Bützler-Vanneste, Annemie Neyts-Uyttebroeck, Freddy Neyts en August De Winter.

Ook de families Hiel, De Veen, Hereng, Hoste en Mennekens namen een belangrijke plaats in binnen het Vlaamse, liberale netwerk in Brussel. Van deze figuren bewaart Liberas/Liberaal Archief familie- of persoonsarchieven, die erg divers van aard en omvang zijn.

Praktisch

De infoches en inventarissen zijn toegankelijk via de website www.liberas.eu. De archieven kunnen geconsulteerd worden in de leeszaal van Liberas/Liberaal Archief te Gent. Enkel archieven die geïnventariseerd zijn en ouder dan honderd jaar, zijn vrij raadpleegbaar. Archief ouder dan dertig jaar is raadpleegbaar mits de ondertekening van een onderzoekscontract.

Contact:

Liberas/Liberaal Archief
www.liberas.eu
info@liberas.eu
tel.: +32 9 221 75 05
Kramersplein 23 – 9000 Gent

KIM DESCHEE MAEKER (°1993)

STUDEERDE IN 2016 AF ALS MASTER IN DE GESCHIEDENIS AAN DE UGENT. SINDS 2017 WERKT ZIJ ALS ONDERZOEKSMEDEWERKER BIJ LIBERAS. ZE SCHRIJFT BIJDRAGEN VOOR ERFGOEDPUBLICATIES OVER EEN BREDE WAAIER AAN ONDERWERPEN.

Jaarfeest van het Willemsfonds Brussel en voorsteden met o.m. Yvette Bützler-Vanneste, s.d.
[collectie Liberas/Liberaal Archief]

WIJ WILLEN JOU: VRIJWILLIGERS

Kathleen De Blauwe

Het AMVB betrok het afgelopen jaar heel wat vrijwilligers bij het geven van rondleidingen, workshops, het ordenen van archief en de opbouw van tentoonstellingen. Zo kunnen bezoekers en vrijwilligers proeven van onze collectie. Samen met hen beleven we er plezier aan om de collectie te (her)ontdekken. Ook dit jaar rekenen we op jullie enthousiasme en hulp om van het AMVB een dynamisch en participatief archief te maken. Voel je het al kriebelen bij het lezen van dit bericht? Lees hieronder dan gauw verder en zet samen met ons je schouders onder een aantal projecten. Wij zijn je alvast super dankbaar en verwelkomen je graag op één van onze activiteiten.

Medewerker behoud en beheer

Zin om in oude spullen en papier te snuisteren, op te ruimen, weg te gooien en ondertussen gezellig wat bij te babbelen over je ontdekkingen? Dan ben je de administratieve sorteerder die we zoeken. We kiezen samen de opdrachten en voorzien ondersteuning en begeleiding. Wij voorzien volgende taken:

- Papieren ordenen en schoonmaken. Dit archief is in omvang beperkt.
- Archief schonen: verwijderen van schadelijke elementen zoals plastic hoesjes, metalen paperclips. De stukken voorbereiden voor herverpakking.

Digitale data registrator

Werk je liever van thuis uit op je eigen ritme met Excel en databanken? Of wil je graag de collectie leren kennen door affiches en museumobjecten digitaal toegankelijk te maken? Twijfel dan niet langer en kies één van de volgende opdrachten. Wij kunnen je alvast verzekeren dat de collectie boeiende verrassingen bevat.

- Gegevens (o.a. datum, titel, standplaats) in de Adlibdatabank controleren en verbeteren.
- Gegevens over personen en verenigingen invoeren in de Odisdatabank.
- De museumobjecten bekijken en registreren in de Adlibdatabank
- Films van de Beursschouwburg en het Kaaitheater bekijken, tags toevoegen, titels controleren en aanpassen.

Reporter

Wil je liever live het verhaal van de Nederlandstalige Brusselaars en hun engagement horen? Bouw dan mee aan ons geluidsarchief en interview 'Brusselse pioniers'. De AMVB archieven kunnen immers ook 'spreken' en er schuilen heel wat interessante verhalen, weetjes en getuigenissen in onze collectie mondelinge bronnen.

- Interviews voorbereiden, afnemen en uitschrijven.
- De audiobestanden van de interviews bewerken.
- Meehelpen aan de redactie van het tijdschrift *Arduin*.

Wat bieden we jou?

- Sociaal: je komt terecht in een team dat graag even een babbeltje met je maakt.
- Dankbaarheid: we organiseren gezellige bedankingsactiviteiten.
- Netwerk: je leert het brede Brussels Nederlandstalige verenigingsnetwerk kennen.
- Leren: wij willen als klein maar enthousiast team het werkplekieren

stimuleren door je te begeleiden en ondersteunen in het ontwikkelen van jouw vaardigheden.

- Het AMVB is gevestigd op 10 minuten stappen van het station Brussel Noord
- De vrijwilligersperiode kan onderling worden vastgelegd in een gesprek. Je kan zo snel mogelijk beginnen. Er is ruimte om in overleg de opdracht aan jouw verwachtingen aan te passen.

Vaardigheden van vrijwilliger

- Je bent leergierig.
- Je hebt een open blik om archief te leren kennen.
- Je hebt digitale en technische vaardigheden.
- Je kan nauwkeurig en consequent gegevens verwerken.
- Je kan zelfstandig en in team werken.
- Je kan je op regelmatige basis vrijmaken voor de AMVB opdrachten.
- Je woont in (de omgeving van Brussel) of je kan je makkelijk verplaatsen tot Brussel

Herkent je jezelf in één van de bovenstaande profielen? Of heb je zelf een voorstel? Neem dan contact op met kathleen.deblauwe@amvb.be. Wij kijken ernaar uit om u te ontvangen op Arduinkaai 28, 1000 Brussel, www.amvb.be om samen een verschil te maken.

HET AMVB ALS LERENDE WERKPLEK VOOR ANDERSTALIGE STAGIAIRS

Jonas Deprez en Kathleen De Blauwe

Het AMVB wil, samen met erfgoedliefhebbers, klassieke onderzoekers, scholen, NT-2 cursisten, (anderstalige) stagiairs de nieuwe status van het Nederlands benutten aan de hand van archief.¹ De collectiestukken en de werking worden ingezet als identiteitsvormend en bindend sociaal middel om formeel en informeel te leren. Het Nederlands is geen geïsoleerd gegeven. Het kan een verbinding vormen tussen de verschillende Brusselse lagen van culturen en identiteiten. Iedereen zoekt naar zijn/haar plaats in de samenleving en in deze zoektocht vinden we ook erfgoed, verhalen en tradities terug.

Foto's, archieven, objecten, taal... kortom allemaal herinneringen, of misschien beter instrumenten die herinneringen oproepen. Niet om zich vast te zetten in een bepaald verleden, maar wel als sociale objecten die onze identiteitsvorming van vandaag en morgen vormgeven.

Precies daarom wou Jonas Deprez een alternatieve immersiestage in het AMVB lopen. Als zoon van een Vlaamse moeder en Franstalige vader die vanuit Kortrijk naar Bergen verhuisden, wou hij de taal en cultuur van zijn moeder beter leren kennen. Hij is een derdejaarsstudent vertaler-tolk aan de Universiteit van Bergen en hij spreekt Frans, Nederlands, Engels en ook Chinees. Hij wou meer leren over de geschiedenis, de gewoonten en de verhalen van de Nederlandstaligen in Brussel. Samen met hem spraken we een gevarieerd takenpakket af om hem tijdens zijn stage te laten proeven van verschillende taken in het erfgoedveld.

Door mee te draaien in de werking van het AMVB, opdrachten te bespreken, informatie op te zoeken en teksten te schrijven, kon hij als nieuwe Nederlandskundige zijn Nederlands verder verbeteren. In samenwerking met het Huis van het Nederlands organiseerden we een vorming waarin hij samen met andere AMVB-personeelsleden leerde hoe je je taalgebruik en

woordenschat kan aanpassen als je samenwerkt met anderstaligen. De bedoeling was om deze opgedane kennis toe te passen in de rondleidingen en workshops tijdens de NT-2 Museumweken midden maart 2020.

(Omwille van de regeringsmaatregelen ten gevolge van de coronapandemie konden deze rondleidingen en workshops voor anderstalige cursisten niet meer plaatsvinden.)

Maar de boeiende en rijke geschiedenis van de brede Nederlandstalige gemeenschappen in Brussel kon Jonas ook op een digitale manier herontdekken. Naast fysieke materiële collectiestukken, bewaart het AMVB immers ook immateriële getuigenissen. Deze mondelinge bronnen behoren tot het geluidsarchief en herbergen een schat aan boeiende verhalen over de engagementen van enthousiaste personen in het Nederlandstalig sociaal-cultureel verenigingsleven van Brussel. Jonas luisterde naar de interviews van Renaat Roels, Guy Devroede en Marie-Anne Delanote. Door deze gesprekken uit te schrijven, samenvattingen te maken en ontsluitingsfiches op te stellen, oefende hij zijn luister- en schrijfvaardigheid van het Nederlands. Hij vond het ook heel interessant om via de ervaringen en belevenissen van deze getuigen de geschiedenis van de Stichting Lodewijk de Raet, het onderwijs in Brussel en de cultuurraad in Sint-Pieters-Woluwe te leren kennen.

Hij was vooral geboeid door het verhaal van Renaat Roels² die tijdens zijn studentenjaren en professionele loopbaan actief deelnam aan het Nederlandstalig verenigingsleven in Brussel en Ganshoren. Renaat Roels was 'iemand die graag wetenschappelijk onderzoek deed en met wetenschap bezig was maar tegelijkertijd ook behoefte had aan visieontwikkeling.'

'In zijn ontwikkeling had hij twee mentoren: Maurits Van Haegendoorn en de Amsterdamse Professor Tjonko Tarko ten Have. Hij was één van de eersten die de studie en de wetenschap van de andragogiek beschreef.'

Hopelijk bent u net zoals Jonas geprikkeld om binnenkort deze interviews te

¹ Jaarverslag 2019. Brussel, AMVB, 2019, p.33. Opgevraagd op 12/05/2020 via <https://amvb.be/nl/collection/detail/sBPfAjQcLVP4QIN9kty8GXk>

² Voor meer informatie over Renaat Roels zie https://nevb.be/wiki/Roels_Renaat, laatst geraadpleegd op 12/05/2020 en BE AMVB 170 Archief van de Sociaal-Culturele Raad Ganshoren.

beluisteren. De stageperiode van Jonas was een leerrijke ervaring voor hem en voor ons. Het was een kans om samen en met een meertalige student te ontdekken op welke wijze we van elkaar kunnen leren. We hebben erfgoed en onze digitale collectie kunnen inzetten om een verscheiden groep mensen te laten participeren aan de opbouw en het waarderen van een boeiende en rijke geschiedenis van Brussel.

JONAS DEPREZ

IS DERDEJAARSSTUDENT VERTALER-TOLK AAN DE UNIVERSITEIT VAN BERGEN EN LIEP VAN FEBRUARI TOT APRIL 2020 EEN IMMERSIESTAGE IN HET AMVB.

KATHLEEN DE BLAUWE

VOLGDE EEN LERARENOPLEIDING EN IS MASTER IN DE KUNSTWETENSCHAPPEN EN IN ESTUDIOS IBÉRICOS E IBERAMERICANOS. ZE STARTTE OP 1 JULI 2011 ALS PROJECTMEDEWERKER EN IS SINDS 1 JANUARI 2013 AANGESTELD ALS COÖRDINATOR COMMUNICATIE EN PUBLIEKSWERKING. ZIJ MAAKT EN COÖRDINEERT PUBLIEKSACTIVITEITEN, TENTOONSTELLINGEN, STUDIEDAGEN EN LEZINGEN. ZE GEEFT OOK RONDELEIDINGEN. DAARNAAST IS ZE OOK VERANTWOORDELIJK VOOR DE WEBSITE, HET TIJDSCHRIFT *ARDUIN*, DE DIGITALE NIEUWSBRIEF *@RDUIN* EN DE SOCIALE MEDIAKANALEN. ZIJ BEGELEIDT STAGIAIRES, VRIJWILLIGERS EN TOEKOMSTIGE LEERKRACHTEN.

Renaat Roels was doctor in de sociale wetenschappen en eveneens hoogleraar aan de VUB. Hij heeft ongetwijfeld een stuk van de Vlaamse geschiedenis in Brussel geschreven en was er erg betrokken in de ontwikkeling van het Nederlandstalig verenigingsleven. Hij heeft zich zijn leven lang ingezet voor gemeenschapsvormende organisaties zoals het Vlaams Komitee voor Brussel en was voorzitter van de Stichting Lodewijk de Raet (SLDR). Bij het begin van de jaren 1960 nam hij deel aan de Marsen op Brussel.

De oprichting van de Sociaal-Culturele Raad van Ganshoren (SCRG) die onder impuls van de Stichting Lodewijk De Raet ontstond is één van zijn belangrijke verwezenlijkingen. Op die manier wou Roels de Vlaamse gemeenschap ondersteunen in een gemeente waar men overwegend Frans sprak. Later werden sociaal-culturele raden ingericht in tien van de negentien Brusselse gemeenten. Hij was voorzitter van de Sociaal-Culturele Raad van Ganshoren en in hoofde van die functie gedurende een tiental jaar lid van de raad van bestuur van de Agglomeratieraad van het Sociaal-Cultureel Werk (APKSW). Het archief van de SCRG en de SLDR kan u in het AMVB raadplegen, BE AMVB 170 en BE AMVB 168.

BEZOEK VAN DE OUD-LEERLINGEN VAN HET HEILIG-HARTCOLLEGE GANSHOREN

Florian Daemen

Op 26 februari mocht het AMVB een groep oud-leerlingen en -leerkrachten ontvangen van het Heilig-Hartcollege in Ganshoren. Zij hadden vernomen dat het archief van het college bij het AMVB werd bewaard en wilden graag zien hoe het beheer hiervan in de praktijk verliep.

Het bezoek begon met een rondleiding door de tentoonstelling *Blijven Plakken*, waarbij de geschiedenis van de Nederlandstalige gemeenschap in Brussel en de rol van het AMVB daarin werden toegelicht. Samen met één van onze archivissen bezochten ze het depot om een idee te krijgen van het leven achter de schermen van het AMVB. Er werd uitgelegd hoe een archief wordt verwerkt en met welke professionele uitdagingen een archivaris anno 2020 te maken krijgt.

Het bezoek eindigde in de leeszaal, waar een aantal interessante stukken uit het archief van het Heilig-Hartcollege en de bijhorende KSA-afdeling waren klaargelegd.

Zeer populair was het register met alle klastitularissen en leerkrachten die tussen 1939 en 1983 op het college hebben gewerkt. Ook de inschrijvingsregisters, de klasfoto's en de vlag van de KSA-afdeling vormden voor onze gasten een aanleiding om herinneringen op te halen aan hun tijd op het college. Uit dit bezoek bleek des te meer het belang dat het Heilig-Hartcollege heeft gehad voor de Nederlandstalige gemeenschap in Brussel. Verschillende bekende Brusselaars, onder meer zij die hebben bijgedragen aan de totstandkoming van de NCC, liepen school in het College, met als belangrijkste voorbeeld Hugo Weckx.

Het Heilig-Hartcollege werd in 1939 opgericht door Mgr. Bernard Vanden Berghe (1912-2015). Ze werd gehuisvest in het Oblatenklooster vlak achter de Basiliek van Koekelberg dat tot 1935 had dienstgedaan als tijdelijk bedevaartsoord. Na de inwijding van de basiliek werd besloten om in het klooster een Nederlandstalig aartsbisschoppelijk college te vestigen. Het eerste schooljaar startte met 94 leerlingen, genoeg om naast een eerste jaar Latijnse en Moderne ook een lagere school op te richten.¹

Ondanks het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog kon het Heilig-Hartcollege blijven groeien. Door de toename aan leerlingen moesten er in de opeenvolgende decennia regelmatig nieuwe gebouwen worden opgetrokken. In 1954 werd een Franstalige vleugel opgericht onder de naam Collège du Sacré-Coeur. Het jaar daarop legde het college met de oprichting van Lethas (Leergangen voor Taal- en Handelsstudie) zich ook toe op volwassenenonderwijs.²

Het college bouwde een zeer gedegen reputatie op, maar vanaf 1970 begon het aantal nieuwe inschrijvingen gestaag achteruit te lopen. De oorzaken hiervan waren het dalende geboortecijfer, de toenemende verfransing van Ganshoren en het stijgende aanbod van secundair onderwijs in de randgemeenten.

In 1984 fuseerde het Heilig-Hartcollege met het Sint-Lutgardisinstituut Ganshoren. Het aantal leerlingen bleef echter afnemen en in 2005 was het niet langer houdbaar om nog ASO-onderwijs aan te bieden. De ASO-afdeling werd overgeheveld naar het Sint-Pieterscollege in Jette en enkel de TSO- en

BSO-afdelingen bleven in Ganshoren. In 2007 werd alsnog besloten om de rest van de secundaire afdeling te sluiten. Vanaf 2008 bleven enkel nog de lagere school en CVO Lethas bestaan.³

Het archief van het Heilig-Hartcollege werd nog in datzelfde jaar, in samenwerking met het Forum Kerkelijke Archieven Vlaanderen (FOKAV), overgedragen aan het AMVB. Ook het archief van de KSA-afdeling Ganshoren hoorde bij deze overdracht. Het collegearchief beslaat zo'n 20 strekkende meter en geeft een goede inkijk in het schoolleven van het Heilig-Hartcollege. Het merendeel van de archiefstukken hebben betrekking op de administratie van het college (boekhouding, personeelsbeheer, etc.) en op de leerlingenadministratie. Naast de inschrijvingsregisters is er een bijna volledige reeks aanwezigheidsregisters. Het archief bevat verder onder meer deliberatieverslagen, jaarboeken, palmaresen, klasfoto's en foto's van de vele schoolactiviteiten. Ook de buitenschoolse activiteiten in de vorm van een koor, de toneelgroep en de KSA komen hierbij aan bod. Tot slot zijn ook de oudervereniging en de oud-leerlingenbond Vrienden van het Heilig-Hartcollege in het archief vertegenwoordigd.

Het archief is momenteel nog in verwerking en dus niet vrij toegankelijk. Er wordt verwacht dat het in de nabije toekomst kan worden opengesteld voor raadpleging.

¹ DU MONG (Frans), *50 jaar College Ganshoren : Jubileumboek (1939-1989)*, Sint-Lutgardis en Heilig-Hartcollege, Ganshoren, 1989

² DU MONG (Frans), *Heilig-Hartcollege, de geschiedenis in een notendop (1939-2006)*, Oud-Leerlingenbond, Ganshoren, 2007.

³ HUBO (Bettina), 'Heilig-Hartcollege gaat dicht', Bruzz.be, 14 februari 2007, <https://www.bruzz.be/samenleving/heilig-hartcollege-ganshoren-gaat-dicht-2007-02-14>, geraadpleegd op 20 april 2020.

**ARCHIEF-
AANWINSTEN
VOORJAAR
2020**

Florian Daemen

Jeugdgroep Morgendauw

[BE AMVB 365]

Morgendauw werd in 1929 opgericht als een jeugdgroep in de geest van de Duitse jongerenbeweging Wändervogel. In navolging van bewegingen als De Vedelaar (Antwerpen) legde de groep zich toe op volksdans en volksmuziek. Onder meer Eugeen Verstraete, broer van Dis Verstraete en medestichter van het AMVB, was in zijn jeugd leider geweest bij de groep. In 2019 werd een omslag met archiefstukken uit 1934-1935 betreffende Morgendauw aan het AMVB geschonken. Deze stukken werden nog niet ontsloten.

**Comité Albert
Peerenboom**

[BE AMVB 366]

In 1980 organiseerde Els Grootaers een academische zitting om de 80e verjaardag van Aelbrecht (Albert) Peerenboom te vieren. Om de organisatie in goede banen te leiden, werd er een comité opgericht, met Grootaers als voorzitter. In 2019 schonk Grootaers haar correspondentie in verband met het Comité aan het AMVB. Het archief werd nog niet ontsloten.

MORGENDAUW
Jeugdgroep
Brussel.

Woensdag, 25 Hooimaand 1934.

V I J F D E   B O N D S T O C H T .

GROOT-HERTOGDOM LUXEMBURG - Woensdag 1 - Dinsdag 14/8/34.

Woensdag I : Vertrek Brussel Noord: IIu5I.
Aankomst Clervaux: 16 u...
Bezoek stad en jeugherberg.
Kampeeren nabij Munshausen (6 Km.)

Donderdag 2	: X Over Holzthum naar Vianden	22 Km.
Vrijdag 3	- 1 Naar Gilsdorf, Diekirch, Gilsdorf, Eppeldorf	24 Km.
Zaterdag 4	X: Over Beaufort naar Müllerthal (15 Km) Van uit Müllerthal wandeling naar Echternach om Edgar	30 Km.

Zondag	5	:	Wandelen in Klein-Zwitserland.	
Maandag	6	:	Wandelen " " "	
Dinsdag	7	:	Naar Wasserbillig	+ 24 Km.
Woensdag	8	:	Over Roodt's/Syre naar Niederaanven	19 Km.
Donderdag	9	:	Door 't Grunewald naar Schönberg	20 Km.
Vrijdag	10	:	Over Sept-Fontaines naar Buschdorf	22 Km.
Zaterdag	11	:	Naar Neu-Bresil	18 Km.
Zondag	12	:	Naar Heiderscheidergrund - een paradijs!	8 Km.
			Wandelen en genieten.	

Maandag I3 : Esch, Wiltz, Knaphoscheid 18 Km.
Dinsdag I4 : Terugwandelen naar Clervaux op IO Km.afstand.
Vertrek Clervaux: 15 u.54
Aankomst Brussel: 20 u.56

Briefwisseling: Naam, Postlagernd, Hauptpost:

Vrijdag 3 : Diekirch
Dinsdag 7 : Wasserbillig
Vrijdag 10: Buschdorf
Maandag 13: Esch-sur-Sûre.

— — — — —

Bezoek van koningin Astrid aan het Ossegempark in Laken (met op de achtergrond de paleizen van de wereldtentoonstelling). Jan Lindemans (rechts) was er in 1919 aangesteld als directeur van de Rijksnormaal Hoger Instituut voor Landbouwhuishoudkunde.
Fotocollectie familie Lindemans [BE AMVB 368]

Kunstkring Sakura

(BE AMVB 367)

Kunstkring Sakura werd in 1971 opgericht op initiatief van enkele Nederlandstalige leden van de Cercle Artistique de Watermaal-Boitsfort. Ze noemden hun eigen kunstkring Sakura, als verwijzing naar de Japanse kerselaars die kenmerkend zijn voor de tuinvijken van Watermaal-Bosvoorde. Emile Biesemans, van wie het AMVB sinds 2019 ook het persoonlijk archief bewaart, werd de eerste voorzitter van de vereniging. Het archief van Sakura bestaat uit chronologisch geordende werkingsdossiers, die elk bestaan uit verslagen van vergaderingen, ledenlijsten, subsidieaanvragen, nieuwsbrieven en promotiemateriaal. In het archief is weinig materiaal bewaard gebleven over de vroegste periode van de kring (1971 tot ca. 1980), maar hiervoor kan men terecht in het archief van Emile Biesemans (BE AMVB 358). Het archief van Sakura is reeds geschoond en werd geïnventariseerd.

Fotocollectie familie Lindemans

[BE AMVB 368]

Tijdens een bezoek schonk beeldend kunstenaar en grafisch ontwerper Gorik Lindemans enkele familiefoto's die hij in zijn ouderlijk huis heeft aangetroffen. Het gaat om enkele foto's uit 1935 van zijn grootoom Jan Lindemans (1888-1963), die nog voorzitter is geweest van de Brabantse Gouwbond AVHS.

HoedGekruid

[BE AMVB 370]

De in Laken gevestigde vereniging HoedGekruid heeft tot doel 'het openen van een venster op de wereld' door middel van diverse artistieke en sociaal-culturele initiatieven en activiteiten. De vereniging wil op deze manier naar eigen zeggen 'linken leggen tussen elders en hier'. Het AMVB ontvangt van de vereniging regelmatig foto's van hun activiteiten. Om deze activiteiten te documenteren hebben we besloten om alle foto's onder te brengen in een eigen archiefbestand.

Luisterpunt Laken

[BE AMVB 371]

Luisterpunt, vroeger gekend als de Vlaamse Luister- en Braillebibliotheek, is de Vlaamse bibliotheek voor personen met een leesbeperking. Ze biedt meer dan 27.000 luisterboeken en 16.000 brailleboeken aan voor blinden, slechtzienden, personen met dyslexie en MS- en afasiepatiënten.

De Nederlandstalige VLBB is gegroeid uit de Franstalige Ligue Braille, in 1979. Ze is tot stand gekomen na het lobbywerk van een aantal Vlaamse Brusselaars waaronder Jan Beghin en Lydia Deveen. Ook de staatssecretaris van Begroting en Vlaamse Zaken, Marc Eyskens was hierbij actief. Tot in 1979 werden de Nederlandstalige boeken door de Ligue Braille ondergebracht bij de 'anderstalige boeken' in de collectie. De VLBB werd ingehuldigd door de toenmalige minister van Nederlandse gemeenschapszaken, Rika De Backer.

Luisterpunt werkt als een verzendbibliotheek, wat betekent dat bezoekers niet zelf in de rekken kunnen zoeken maar dat de boeken naar de lezers worden opgestuurd. Op deze manier kan Luisterpunt over heel Vlaanderen zijn doelgroep – die vaak minder mobiel is – bereiken. Tegenwoordig worden alle luisterboeken ook via de website van Luisterpunt aangeboden. Luisterpunt contacteerde het AMVB in het begin van 2020 met de vraag of ze zijn archief en collectie digitale luisterboeken bij ons kon onderbrengen. Een klein stukje van het archief is reeds overgedragen.

**Boek: LORIS, H.,
Wido van Anderlecht
in kanonikale en
Kamerijkse context**

Herman Loris heeft op basis van de AMVB-collectie onderzoek gedaan naar de heilige Guido van Anderlecht, ook wel gekend als Wido van

Anderlecht. Deze heilige uit de tiende eeuw ligt begraven in de Sint-Pieter-en-Sint-Guidokerk te Anderlecht, dat na zijn dood al snel een bedevaartsoord werd. Vandaag de dag vindt er in september nog steeds een processie plaats ter ere van Sint-Guido. In 2018 verscheen op basis van Loris' onderzoek het boek *Wido van Anderlecht in kanonikale en Kamerijkse context*. De auteur schonk in 2019 een exemplaar aan het AMVB, dat in onze leeszaal kan worden ingekeken.

Naast nieuwe archieven hebben we ook enkele aanvullingen op eerder verworven archieven ontvangen:

Lydia Deveen

[BE AMVB 151] (2020/045)

Al sinds 2004 draagt Lydia Deveen regelmatig onderdelen van haar persoonlijke archief aan het AMVB over. In februari 2020 mochten we opnieuw een aantal dozen in ontvangst nemen. Het gaat voornamelijk om briefwisseling, dossiers en documentatie betreffende haar politieke carrière.

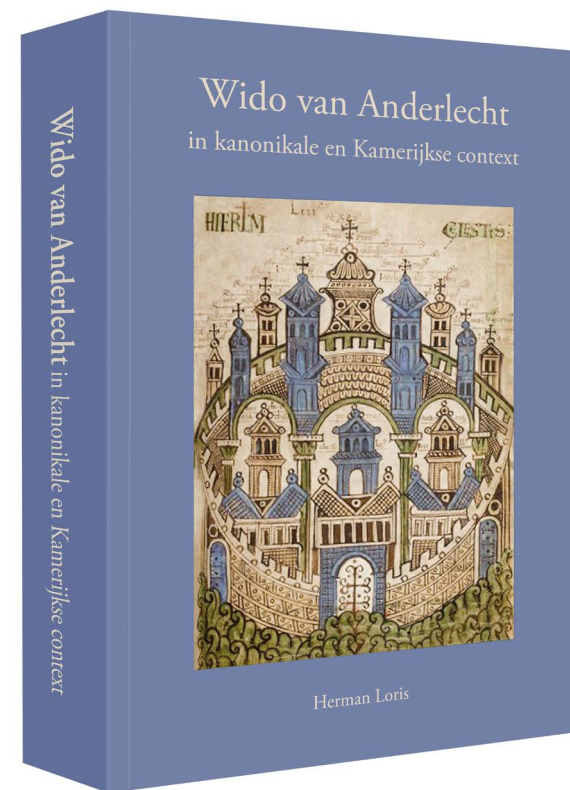
Affiches Sven Gatz

[BE AMVB 213]

Het kabinet van Brussels minister Sven Gatz schonk een aantal affiches van de Vlaamse Gemeenschapscommissie in verband met het Nederlandstalig onderwijs en wonen in Brussel. Deze affiches zijn toegevoegd aan onze affichecollectie.

FLORIAN DAEMEN

STARTTE OP 1 OKTOBER 2019 ALS ARCHIVARIS BIJ HET AMVB. IN DEZE HOEDANIGHEID STAAT HIJ MEE IN VOOR DE GOEDE BEWARING, TOEGANKELIJKHEID EN PERMANENTE RAADPLEEGBAARHEID VAN HET PAPIEREN EN DIGITALE ARCHIEF. TOT DIT TAKENPAKKET BEHOREN OOK DE VERDERE DIGITALISERING VAN DE AUDIOVISUELE COLLECTIE EN DE CAPTATIE VAN ONLINE MATERIAAL. FLORIAN STUDEERDE GESCHIEDENIS AAN DE KU LEUVEN, GEVOLGD DOOR EEN JAAR ARCHIVISTIEK EN HEDENDAAGS DOCUMENTBEHEER AAN DE VRIJE UNIVERSITEIT BRUSSEL. ZIJN LOOPBAAN ALS ARCHIVARIS STARTTE BIJ HET KADOC IN LEUVEN. IN 2018-2019 WERKTE FLORIAN VOOR ARCHIEFBANK VLAANDEREN AAN EEN PILOOTPROJECT ROND DE WAARDERING EN ONTSLUITING VAN MINISTERIËLE KABINETSARCHIEVEN. BUITEN DE WERKUREN IS FLORIAN ACTIEF ALS REDACTIEEL VOOR HET NOORDBRABANTS HISTORISCH JAARBOEK (NHJ).

Herman Loris, *Wido van Anderlecht in kanonikale en Kamerijkse context*

HET ARCHIEF VAN KUNSTKRING SAKURA EN EMILE BIESEMANS

Noortje Lambrichts

Emile Biesemans, *Bloeiende kerselaars in Watermaal-Bosvoorde*.
[Collectie Emile Biesemans, © www.emilebiesemans.com]

Eind 2019 werd het archief van kunstkring Sakura overgedragen aan het AMVB. Sam Biesemans, zoon van kunstenaar en stichtend lid van Sakura Emile Biesemans, regelde de overdracht. Het archief is chronologisch geordend en bevat, behalve voor de vroege bestaansperiode, verslagen, briefwisseling, uitnodigingen, programma's, brochures en allerlei andere stukken met betrekking tot de werking van de kunstkring uit Watermaal-Bosvoorde. Een belangrijke inhoudelijke aanvulling op het archief van Sakura is dat van Emile Biesemans zelf. Als allereerste voorzitter van de vereniging hield hij een verslagboek bij dat vooral voor het eerste decennium van de werking een belangrijke informatiebron is.

Kunstenaars van allerlei pluimage

Op 4 december 1971 zag in een huis in de Ringmusstraat te Watermaal-Bosvoorde een nieuwe kunstkring het levenslicht. Over de naam waren de nieuwbakken leden het al vrij snel eens. Het moest een verwijzing worden naar de Japanse kerselaars die elk voorjaar zo welig bloeiden in de tuinwijken van Watermaal-Bosvoorde. Om de naam wat extra cachet te geven, opteerde men uiteindelijk voor de Japanse variant: *Sakura*.

De kring wilde kunstenaars van allerlei pluimage verenigen: van beeldhouwers, fotografen en schilders tot letterkundigen, musici en poëten. Deze diversiteit zou weerspiegeld worden in een brede waaier aan activiteiten zoals tentoonstellingen, filmavonden, diaprojecties, voordrachten en wat nog meer.

Emile Biesemans werd de eerste voorzitter en zou tijdelijk ook de functie van secretaris op zich nemen. Hij werd bijgestaan door de penningmeester van de vereniging, mevrouw De Roover. In een periode van vijf jaar groeide het aantal actieve leden uit tot een twintigtal. Alle leden waren woonachtig in een Brabantse gemeente, de meesten onder hen in het Brussels. Elk lid betaalde een jaarlijkse bijdrage van 100 Belgische frank. Van de zogenaamde ereleden werd op z'n minst eenzelfde financiële inspanning verwacht.¹

¹ BE AMVB 358, 2019/189-001, *Dagboek van de activiteiten van Sakura en verslagboek van de vergaderingen van de kunstkring, verslag van de vergadering van 4 december 1971 en ledenlijst van 15 mei 1976*.

Boek van P.V. van
verpellingen van de Kunstkring
en andere activiteiten -

Op 4 december 1971 om 15^u zijn vergaderd
in 16 Ringmuurstraat de Watersmael
Borvoorde -

Hevr. de Roover - 2 de Beaulieu Oudergem
Gruz. Tj. den de Roover - 3 Marijke de Sieren v. Oude
H. Laenen Buid 61 de Wierles - Watersmael
M. de Roover (Dre) - 2 de Beaulieu laan -
desire Billy (Bismans) 1 Vonder Saelen laan
Bismans Huile - 16 Ringmuurstraat -

Zer wordt besloten een Kunstkring
te stichten, welke kunstenaars van
alle slag vergaderen = beeldende kunst, (schil-
der, foto, film, beeldhouwer)
muziek, Letterkunde, Poëzie -

de bedoeling is, tentoonstellingen
in de sticht, die gepaard kunnen gaan
met andere activiteiten = film avonden,
dia's, voordrachten, concerten -

Voorlopig Kreeg de Kring de naam

WABO

oktober 1978

Dit embleem is een japans schriftteken
en betekent SAKURA, 't is te zeggen de
Bloeiende Kerselaar.

Omdat de Kunstkring voor zijn eerste
aktiviteiten onderdak kreeg in de Rijks-
school, dacht men eerste de kring De
Kersebloem te noemen, maar in het oor-
spronkelijk japans woord scheen meer
klark te zitten, dus werd het Kunstkring
SAKURA

HUGO SPAAN
I. DE VISCH
MARC COOLEN
DION SAEYE

EMILE BIESEMANS nodigen u uit naar de

tentoonstelling van hun nieuw werk in de Jachthoorn.

Vernissage op vrijdag 27 oktober om 19u30.

Open op zaterdag van 14 tot 18 uur; op zondag 29 van 10 tot 13 uur;

op maandag 30, dinsdag 31 en donderdag 2 van 18 tot 20 uur

op woensdag 1 november van 14 tot 18 uur.

links: Uittreksel van een verslag van de stichtingsvergadering van 4 december 1971
[AMVB 2019/189-001]

hierboven: Logo van Sakura
[AMVB 2019/277-001]

Watermaal Bosvoorde 6.12.1971.

Geachte Heren ,

We hebben de eer U de geboorte te melden van een nieuwe kunstkring, welke de naam kreeg van SAKURA (Japanse kerze bloem). De kring bestaat thans uit een handvolletje kunstenaars, maar omvat alle kunsten. Iedere schilder, fotograaf, cineast, beeldhouwer, musici of dichter is er welkom.

We hopen mogen tentoonstellingen te kunnen inrichten, die gepaard zouden gaan met dia avonden, filmavonden, voordrachten, concerten enz.

Graag zouden we willen mogen rekenen op de bescherming en hulp van WABO, namelijk wat betreft het publiceren van de activiteiten die we zouden hebben, en misschien ook ons in betrekking stellen met personen die ons gelegenheden zouden aanbieden.

De leden van SAKURA danken U reeds voor hetgeen U zult willen doen, en bieden U hun oprechtste groeten een,

Namens Sakura

E. Biesemans .

16 Ringmusstraat. 1170 Brussel.

Den Heer Doms.
Eindredactie WABO.
13 Heiligenborre.
1170 Brussel.

Brief van Emile Biesemans (in naam van Sakura) aan Raymond Doms, eindredacteur van het tijdschrift Wabo, dd. 6 december 1971 waarin Biesemans Doms inlicht over de oprichting van een nieuwe kunstkring en een mogelijke samenwerking tussen beide verenigingen vooropstelt. Het antwoord zou trouwens positief zijn indien Sakura een vertegenwoordiger zou afvaardigen om te zetelen in het 'Overlegkomitee van de Vlaamse Verenigingen van Watermaal-Bosvoorde'. [AMVB 2019/277-001]

De ontstaansgeschiedenis van de kring moet geïnterpreteerd worden binnen de toenmalige socio-politieke context. Een aantal stichtende leden van de kunstkring waren voordien lid van de Cercle artistique de Watermael-Boisfort. Door de politieke ontwikkelingen doorheen de jaren 1960 en een steeds groter streven naar culturele autonomie van de Nederlandstaligen, besloten de Nederlandstalige leden van de Cercle om een eigen kring op te richten.²

Toch wilde Sakura op geen enkele manier een politiek statement maken. De kring wilde een veilige haven vormen voor kunstenaars allerlei, waar constructieve discussies konden gevoerd worden in een geest van verdraagzaamheid en ruimdenkendheid.

Het Nederlands werd de voertaal van de kring, maar men erkende de Brusselse realiteit en opteerde daarom voor een pragmatische houding. Zo werd de externe communicatie van Sakura meestal tweetalig geformuleerd. Vergaderingen vonden soms plaats bij de leden thuis, maar ook in café Het Reigersnest. Niet enkel Sakura, maar ook andere Nederlandstalige verenigingen die niet over eigen lokalen beschikten, gebruikten het café als ontmoetingsplaats. Later zouden vergaderingen vaak doorgaan in trefcentrum De Jachthoorn.³

Een goedgevulde agenda

De aanvraag voor erkenning en subsidiëring door de Nederlandse Commissie voor de Cultuur van de Brusselse Agglomeratie (N.C.C.) voor het werkingsjaar 1980-1981 bevat interessante informatie over de werking van de vereniging.

Het activiteitenverslag dat aan de aanvraag werd toegevoegd, geeft een goed beeld van een doorsnee jaar in de werking van de kunstkring. De bestuursvergaderingen vonden op regelmatige basis plaats, ongeveer één keer per maand. Tijdens de zomermaanden was het bestuur minder actief en ook de activiteiten stonden tijdens deze periode traditioneel op een laag pitje. Tijdens het werkingsjaar echter probeerde Sakura steeds een goedgevulde agenda te presenteren.

De kunstkring organiseerde in de eerste plaats (groeps-)tentoonstellingen om het werk van de eigen leden in de kijker te zetten. Ze vormden een mooie gelegenheid voor de leden-kunstenaars om hun werk aan een breed publiek te tonen. Tegelijkertijd konden de tentoonstellingen opbrengsten genereren die dan opnieuw in de werking van de kring geïnvesteerd werden. In het jaar 1980-

² Toespraak gehouden door Willy Devos tijdens de opening van de tentoonstelling van het werk van Emile Biesemans n.a.v. zijn 100ste geboortedatum, in het Gemeenschapscentrum WaBo op 5 december 2019.

³ BE AMVB 358, 2019/189-001, *Dagboek van de activiteiten van Sakura en verslagboek van de vergaderingen van de kunstkring, verslag van de vergadering van 27 februari 1972.*

1981 werden eerst en vooral enkele tentoonstellingen in eigen beheer georganiseerd: in de Rijksbasisschool te Hoeilaart in september 1980, gevolgd door de jaarlijkse 'novembertentoonstelling' van datzelfde jaar.

Willy Devos, streekgenoot van Sakura-lid Dion Saeye, organiseerde een groepstentoonstelling in het stadhuis te Oudenaarde. Devos werd niet veel later secretaris van de kring en zou later ook voorzitter worden. Alle drie de tentoonstellingen waren gezamenlijk: alle leden van de kring konden deelnemen. Met 700 bezoekers op de teller was vooral de tentoonstelling van Oudenaarde een groot succes. Behalve tentoonstellingen in eigen beheer, namen leden soms ook deel aan externe tentoonstellingen. Zo namen twee leden van de kunstkring deel aan de gemeentelijke tentoonstelling die in het Hooghuis werd georganiseerd in februari 1981.⁴

De kunstkring zette actief in op verschillende samenwerkingsverbanden. Centraal hierin was het lidmaatschap van Sakura in de sociaal-culturele raad van Watermaal-Bosvoorde.

Meteen na de oprichting van de kunstkring nam stichter en voorzitter Biesemans contact op met het Overlegkomitee van Vlaamse Verenigingen van Watermaal-Bosvoorde. Sakura zocht in de eerste plaats naar een communicatiekanaal en zag het tijdschrift WABO als een middel om de activiteiten van de kunstkring kenbaar te maken bij een breed publiek.

Al snel werd de kunstkring ook uitgenodigd om toe te treden tot het Overlegkomitee en zo geschiedde. Behalve deelname aan algemene Ledenvergaderingen engageerde Sakura zich bijvoorbeeld ook voor de WABO-kulturele week.

In 1981 was Sakura medeorganisator van de toneelvoorstelling *Au bouillon belge* en van de voordracht *Landschapsschilders in de 17de eeuw*, gegeven door W. Laureyssens. Deze laatste activiteit werd georganiseerd in samenwerking met het Davidsfonds en de plaatselijke Heemkundige Kring.⁵

Er moest natuurlijk ook inspiratie worden opgedaan. Gezamenlijke uitstappen naar het omringende platteland, bijvoorbeeld Sint-Anna-Pede, werden georganiseerd om er samen in open lucht te werken. Er werden ook tentoonstellingen van andere kringen of individuele kunstenaars bezocht. In 1981 trok men naar het Paleis voor Schone Kunsten te Brussel om er *Klimt*, *Schiele*, *Kokoshka* en *Belgische tekenfilms en stripverhalen* te bezoeken.

Af en toe stak men hiervoor zelfs de landsgrenzen over: zo bezocht men in

⁴ BE AMVB 367, 2019/277-002, *Activiteitenverslag van Kunstkring Sakura Watermaal-Bosvoorde voor het werkingsjaar 1980-1981*, 1981.

⁵ BE AMVB 367, 2019/277-002, *Werkingsdossier van het jaar 1983-1984*.

Uitnodiging voor de tentoonstelling van kunstkring Sakura in het stadhuis van Oudenaarde.
[AMVB 2019/277-001]

TENTOONSTELLING

De Vlaamse kunstkring SAKURA (Japanse kerselaar) van Watermaal-Bosvoorde (Brusselse agglomeratie) stelt van 23 november tot 5 december 1980 ten toon in het Stadhuis te Oudenaarde:

Emiel BIESEMANS (Watermaal-Bosvoorde), stichter en animator van Sakura. Academie Elsene en Sint-Pieters-Woluwe. Impressionistische toets. Schilderijen, tekeningen en gravures.

Flor VAN SPEYBROECK (Watermaal-Bosvoorde). Academie Brugge en atelier Constant Permeke. Neo-expressionistische landschappen.

Dion SAEYE (Watermaal-Bosvoorde), afkomstig van Leupegem). Autodidact schilder. Neo-expressionistische, geïnterioriseerde landschappen. Intimistische interieurs en stillevens.

Marc COOLEN (Watermaal-Bosvoorde). Atelier Roger Somville en regent kunstonderwijs. Moderne, surrealistische inslag, symbolisch.

Pierre PEETERS (Sint-Lambrechts-Woluwe). Academie Brussel. Leraar aan de academie te Sint-Gillis. Beeldhouwer, beeldsnijder en boetseerder. Klassiek. Koppen, kinderen.

Tita PEETERS (Sint-Lambrechts-Woluwe). Academie Sint-Jans-Molenbeek en Instituut Terkameren. Leraar ceramiek. Allerlei ceramiek.

Nico BRUFFAERTS (Wezembeek-Oppeem). Autodidact houtsnijder. Koppen, figuren, haardbalken.

Armand CALDERS (Edegem). Glazenier. Leraar aan de academies te Aalst en te Berchem en in de werkplaatsen voor ambachtsagogiek aan de VUB. Kleur- en vormcomposities in glasreliëfs. Tekeningen en aquarellen.

André LEEMANS (WEZEMBEEK-OPPEM). Technisch tekenaar. Autodidact. Aquarellen.

Vooropening: zaterdag 22 november, om 19u30. (WDv)

1984 de *Van Gogh*-tentoonstelling in het Kröller-Müller Museum te Otterlo (Nederland).

Andere activiteiten waren film- of dia-avonden en lezingen allerhande. Sakura richtte ook kunstlessen of ateliers in voor geïnteresseerden.⁶

De werking van Sakura spreidde zich uit over enkele decennia, van de oprichting in 1971 tot begin jaren 2000. De laatst bewaarde subsidieaanvraag had betrekking op het werkingsjaar 2003-2004.

Het archief van de kunstkring bevat de werkingsdossiers vanaf 1980 tot en met 2004. Deze dossiers bevatten briefwisseling met leden en met andere Brusselse verenigingen, subsidieaanvragen, activiteitenverslagen, verslagen van vergaderingen, uitnodigingen en programma's van activiteiten en documentatie. Voor het eerste decennium van de werking van de kunstkring is het archief van Emile Biesemans met het verslagboek van de kring de belangrijkste bron van informatie. Samen bieden deze archieven een inzicht in de oprichting en werking van een Nederlandstalige kunstkring in het Brusselse en in de evolutie van het Nederlandstalige sociaal-culturele verenigingsleven vanaf de jaren 1970.

Emile Biesemans (1919-1996)

Jacques François Emile Biesemans werd geboren op 8 juni 1919 in de schaduw van de Begijnhofkerk in de Dansaertwijk te Brussel. Op vijfjarige leeftijd verhuisde hij met het hele gezin naar Watermaal-Bosvoorde, een op dat moment nog rurale gemeente waarvan het zuidelijke deel groen kleurt door de aanwezigheid van het Zoniënwoud. Vanaf 1933 genoot Biesemans onderwijs in de Karels Bulsschool te Brussel. Kunstschilder Armand Massonet (1892-1979) werd er zijn tekenleraar.

In die periode maakte Biesemans ook kennis met Alfred Bastien (1873-1955) en zijn werk. Bastien woonde op dat moment nabij het Rood Klooster in Oudergem. Later volgde Biesemans ook nog lessen bij Charles Swyncop (1895-1970) in de kunstacademie van Elsene, bij Gerard Alsteens (1940-) en Luc Hoenraat (1941-) in de Rijksschool voor Beeldende Kunsten in Sint-Pieters-Woluwe en bij Carl Deroux (1932-) en Maio Wassenberg (1939-) in het Rijkscentrum Hoger Onderwijs te Etterbeek. Het merendeel van deze lessen volgde Biesemans pas na zijn actieve loopbaan en hij kan daarom beter als autodidact omschreven worden.

⁶ BE AMVB 367, 2019/277-005, *Activiteitenverslag van de kunstkring Sakura voor het werkingsjaar 1983-1984*.

In 1941 trad Biesemans in dienst van de gemeentepolitie van Watermaal-Bosvoorde. Gedurende zijn bijna veertigjarige carrière zou hij het tot waarnemend commissaris schoppen.

Zijn vrije tijd besteedde hij grotendeels aan de (schilder)kunsten. Inspiratie haalde hij eerst en vooral uit zijn directe omgeving: Watermaal-Bosvoorde, het Zoniënwoud, het Rood Klooster, de straten van Brussel. Al snel breidde dit zich uit naar het omringende Brabantse platteland en later zouden ook uitstappen in binnen- en buitenland hem aanzetten tot het creëren van nieuwe kunstwerken.

Vanaf 1951 was hij lid van de Cercle artistique de Watermael-Boisfort. Nadien zou hij ook nog lid worden van de kunstkring Onze Kunst in Neder-over-Heembeek. In 1971 stond hij mee aan de wieg van kunstkring Sakura waarvan hij eerst voorzitter en later secretaris werd.

Via de tentoonstellingen van de kringen kon Biesemans zijn omvangrijk oeuvre aan een breed publiek tonen. Vanaf 1985 bemoeilijkten gezondheidsproblemen zijn schilderactiviteit. Zijn creativiteit liet hij echter nog steeds de vrije loop. Zo schreef hij cursiefjes voor het mededelingenblad van de sociaal-culturele raad Wabo.

Bij zijn overlijden op 27 september 1996 liet Emile Biesemans niet minder dan 2.500 schilderijen en tekeningen na. Zijn archief werd reeds in 2019 door zijn zoon Sam Biesemans aan AMVB overgedragen.⁷

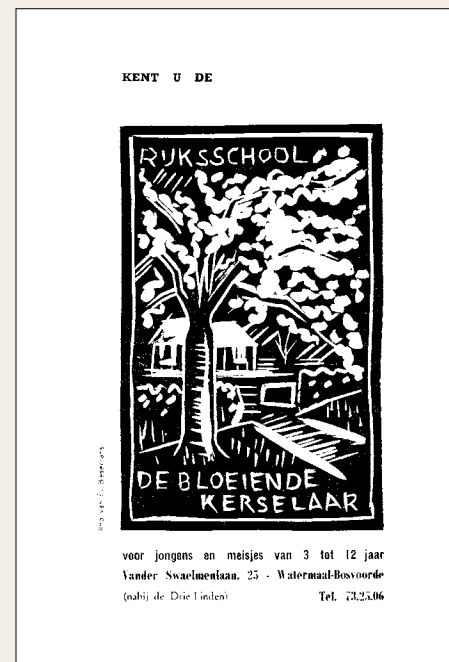
NOORTJE LAMBRICHTS

IS SINDS DECEMBER 2019 AAN DE SLAG ALS ARCHIVARIS BIJ HET AMVB. BINNEN DEZE FUNCTIE IS ZE O.A. VERANTWOORDELIJK VOOR HET ERFGOEDDEPOTCONSULENTSCHAP IN OPDRACHT VAN DE VLAAMSE GEMEENSCHAPSCOMMISSIE (VGC). DIT HOUDT IN DAT ZE OPLEIDINGEN GEEFT OVER ANALOOG EN DIGITAAL ARCHIEFBEHEER, INFORMATIEESSIES ORGANISEERT OVER DE WERKING VAN HET AMVB EN DAT ZE ONDERSTEUNING EN BEGELEIDING BIEDT AAN BRUSSELSE ARCHIEFVORMERS. EERDER DEED ZE OOK AL STAGE IN HET AMVB IN HET KADER VAN DE MASTER ARCHIVISTIEK: ERFGOED- EN HEDENDAAGS DOCUMENTBEHEER.

NOORTJE STUDEERDE GESCHIEDENIS IN LEUVEN EN ARCHIVISTIEK AAN DE VUB. NADIEN WERKTE ZE ALS ONDERZOEKER EN ARCHIVARIS VOOR KADOC-KU LEUVEN EN ALS PROJECTARCHIVARIS VOOR HET EOS-PROJECT PYRAMIDS AND PROGRESS. *BELGIAN EXPANSIONISM AND THE MAKING OF EGYPTOLOGY, 1830-1952.*

⁷ Emile Biesemans (1919-1996), biografie, <https://www.emilebiesemans.com/nl/biografie> (geraadpleegd op 10 april 2020)

rechts boven: Emile Biesemans, *Rijksschool De Bloeiende Kerselaar*, lynogravure en onder: *Ooievaartsgang*, pentekening, 1968
[Collectie Emile Biesemans, © www.emilebiesemans.com]

links: Emile Biesemans, *Zoniënwood*, rechts: *Rood-Klooster*
 [Collectie Emile Biesemans, © www.emilebiesemans.com]

DE ARCHIEVEN VAN HET KONINKLIJK MUSEUM VOOR MIDDEN-AFRIKA (1898-2020)

Tom Morren

Op 8 december 2018 opende het Afrikamuseum opnieuw zijn deuren en kon het publiek na vijf jaren van grondige renovatie de nieuwe opstelling komen bewonderen. 1.843 objecten uit de etnografische, archeologische, musicologische en historische collecties, 600 ertsen en mineralen, 865 dierlijke specimens en 724 houtstalen, ... en dit is slechts het topje van de ijsberg, want de permanente tentoonstelling herbergt 1 procent van de volledige collectie.¹ Volledig onttrokken aan het oog van de museumbezoekers zijn de grote reserves in de bijgebouwen. Hier bewaart het museum 3,5 lopende kilometer archiefmateriaal en een foto-archief van meer dan 1 miljoen foto's.

Dit artikel schetst kort de historische evolutie van de archiefcollecties binnen het museum. Hierbij sta ik vooral stil bij de evolutie van de archieven binnen de geschiedenisafdeling van het museum en de ontwikkelingen sinds de oprichting van de dienst Collectiebeheer in 2006. Vervolgens vermeld ik een aantal uitdagingen waar de archiefwerking de komende jaren een antwoord op zal moeten geven. Tot slot duid ik kort het belang van deze archieven in het onderzoeksveld van 'koloniale geschiedschrijving'.

¹ *Jaarverslag 2018*. Tervuren, Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, 2019, p. 14. Opgevraagd op 25 maart 2020 via https://www.africamuseum.be/sites/default/files/media/about-us/annual-reports/doc/19.034_AFRICAMUSEUM_Jaarverslag2018_NL_ONLINE_04.pdf.

Het museumgebouw en het glazen ontvangstpaviljoen
[collectie KMMA Tervuren 2018.3.461, © Van de Vyver, KMMA Tervuren]

De evolutie van de directie- en departementsarchieven (1898 – 2006)

De ontstaansgeschiedenis van het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika (hierna KMMA) is nauw verweven met de persoon van koning Leopold II en diens niet-aflatende zoektocht naar een kolonie. In 1885 slaagde hij hier uiteindelijk in en erkenden de grootmachten hem als staatshoofd van de État Indépendant du Congo (hierna EIC). De vorst zocht op alle mogelijke manieren naar nieuwe inkomsten om zijn geldopslopend project te financieren, onder andere door het invoeren van het beruchte 'régime domaniale' dat door de gruwelijke gevolgen enorme internationale weerklank kreeg. Ook de wereldtentoonstelling van Brussel in 1897 greep hij aan om zijn kolonie aan de buitenwereld te etaleren. De zalen van het hiervoor opgerichte Koloniënpaleis te Tervuren (vandaag Afrikapaleis) ontvingen honderdduizenden bezoekers die via de opgestuurde veldverzamelingen met Leopolds Congo kennis maakten.² Ten gevolge van het succes werd besloten om de tijdelijke tentoonstelling in 1898 om te vormen tot een permanent museum, het Musée du Congo, met een wetenschappelijk instituut waar de collecties in gespecialiseerde secties werden bestudeerd. Het Koloniënpaleis bleek al snel te klein voor de enorme toename aan collecties en in 1901 gaf Leopold II de opdracht voor een groter museumgebouw. De vorst, verbitterd en verslagen na de overname van zijn kolonie in 1908, stierf enkele weken voor de inhuldiging in 1910.³

Van 1898 tot 1910 lag de focus bij het verzamelen op objecten die de materiële cultuur en natuurlijke rijkdommen op een propagandistische manier moesten verbeelden. De noodzaak om de geschiedenis van de kolonisatie met bronnen uit eerste hand te documenteren werd niet meteen gevoeld.⁴ Over de werking van het museum tijdens deze beginperiode valt trouwens weinig te zeg-

gen, aangezien de archiefproductie van de toenmalige directie spoorloos is.⁵ Charles Giraults originele bouwplannen van het museum vormen hierop een uitzondering.⁶

De opening van het nieuwe Musée du Congo Belge markeerde een nieuwe start voor de hele instelling, met een nieuw organigram en een streven naar meer structuur en hiërarchie. De directie, sinds 1908 onder toezicht van de minister van Koloniën, nam in 1910 een thematisch rubriekenstelsel in gebruik om de groeiende archiefproductie beheersbaar te houden. Die toename was een rechtstreeks gevolg van de ontwikkeling van nieuwe wetenschappelijke activiteiten enerzijds, en de stijgende wettelijke verplichtingen anderzijds. Dit classificatiesysteem bleef, weliswaar na een herziening in 1931, in voege tot de jaren negentig, maar raakte door herstructureringen en de digitaliseringsgolf vanaf 2000 in onbruik.⁷ Een nieuw classificatiesysteem ter vervanging kwam er voorlopig nog niet wat de verspreiding en versnippering van de directie-archieven in de hand heeft gewerkt.

Het aantal onderzoeksgebieden binnen het museum wijzigde constant en leidde tot de oprichting, afsplitsing en opheffing van wetenschappelijke afdelingen. Elke dienst organiseerde het archiefbeheer volgens zijn eigen inzichten door het ontbreken van richtlijnen van bovenaf. De dagelijkse administratie van de wetenschappelijke secties bracht archiefreeksen voort die tot vandaag een belangrijke functie vervullen, zoals de aanwinstenregisters en -dossiers die reeds voor 1910 werden bijgehouden.

Eveneens waardevol zijn de persoonlijke onderzoeksarchieven van de wetenschappers zelf. Het gebrek aan regelgeving inzake de bestemming maakte dat enkele van deze archieven met de wetenschapper mee vertrokken uit het KMMA.⁸ Daarnaast namen sommige diensten ook archieven van externe personen en bedrijven in hun collecties op, indien zij een toegevoegde waarde voor het specifiek onderzoeksdomein bezaten. De dienst Aardkunde en Mineralogie begon bijvoorbeeld met het aanleggen van een reeks Geologie-dossiers afkomstig

² VANTHEMSCHE (Guy). *Congo. De impact van de kolonie op België*. Tielt, Uitgeverij Lannoo, 2007, p. 25-32.; DE ROO (Bas). 'Taxation in the Congo Free State, an exceptional case? (1885-1908)'. In: *Economic History of Developing Regions*, 2017, 32/2, p. 97-126. Opgevraagd op 12 februari 2020 via Academia; THYS VAN DEN AUDENAERDE (Dirk). 'Le Musée royal de l'Afrique centrale à Tervuren. Aperçu historique.'. In: *Africa Museum Tervuren 1898-1998. Tervuren, Koninklijk Museum voor Midden-Afrika*, 1998, p. 13-16.

³ COUTTENIER (Maarten). 'De impact van Congo in het Museum van Belgisch Congo in Tervuren (1897-1946): Koloniale cultuur in de metropool.'. In: VIAENE (Vincent) et al. *Congo in België: koloniale cultuur in de metropool*. Leuven, Leuven University Press, 2009, p. 116-119.

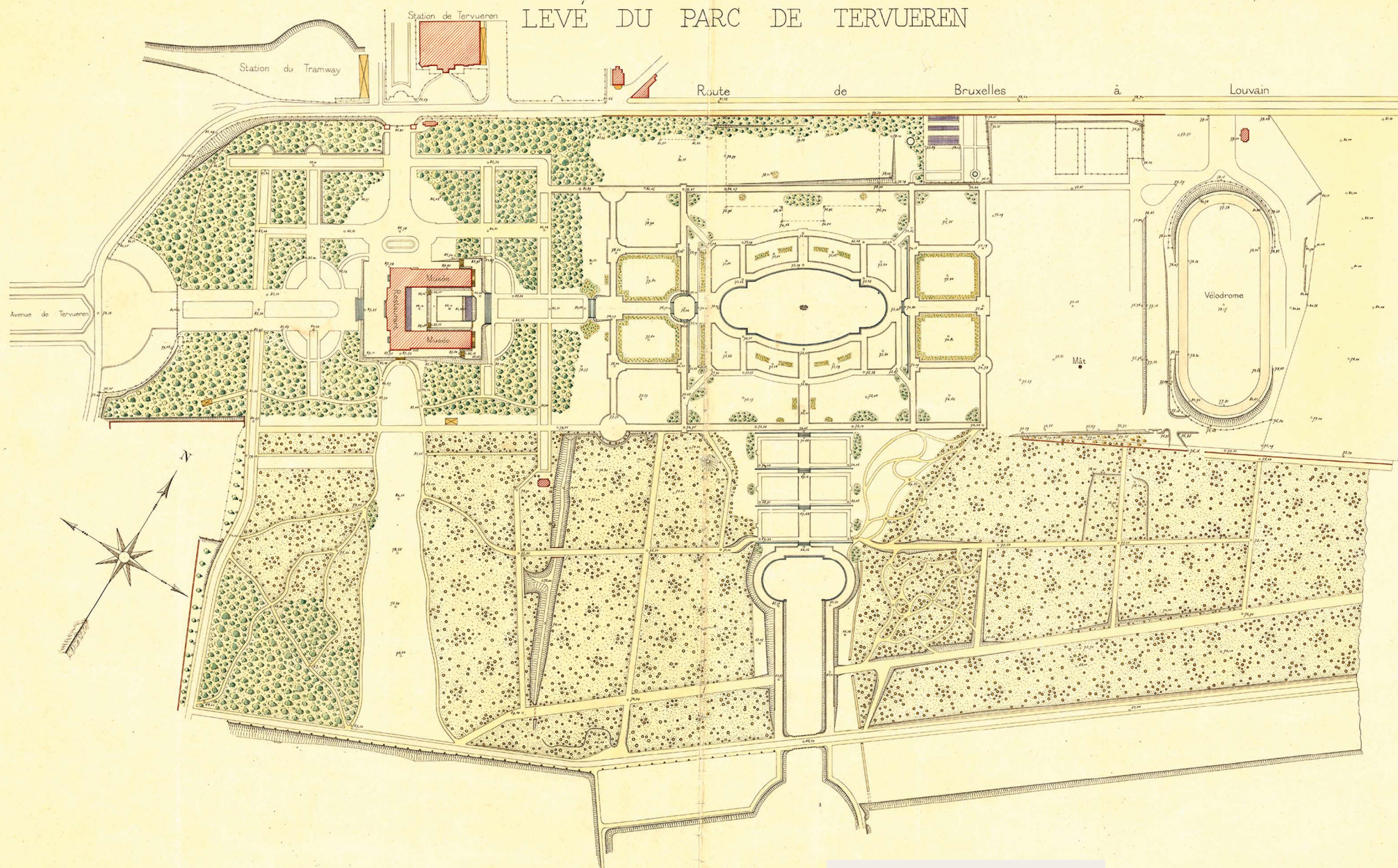
⁴ MARECHAL (Philippe). 'De Afdeling Geschiedenis van de Belgische Aanwezigheid Overzee.'. In: *Africa Museum Tervuren 1898-1998. Tervuren, Koninklijk Museum voor Midden-Afrika*, 1998, p. 239.

⁵ VAN GRIEKEN (E.) en VAN GRIEKEN-TAVERNIERS (Madeleine). 'Les archives inventoriées au Ministère des Colonies.'. In: *Verhandelingen van de Klasse voor Morele en Politieke Wetenschappen*. T. XII, 2, Brussel, Koninklijke Academie voor Overzeese Wetenschappen, 1958, p. 5-16.; LELOUP (Geert). *Instellingsarchief van het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika. Een archiefselectielijst*. Brussel, Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, 2006, p. 53.

⁶ Musée royal de l'Afrique centrale, Tervuren, Fonds Charles Girault, HA.01.0827. Opgevraagd op 20 maart 2020 via <https://hdl.handle.net/20.500.12624/001-0001-0000000805>.

⁷ LELOUP (Geert), *idem*, 2006, p. 53-54.

⁸ LELOUP (Geert), *idem*, 2006, p. 55-57, 87-88, 105, 109-110.

Institut cartographique militaire.

Echelle: 1:10000

Plattegrond van de museumsite met het
hoofdgebouw en de zijpaviljoenen, het
Koloniënpaleis links en de grote tuinen.
De tekeningen zijn van de hand van de
Franse architect Charles Girault.
[HO.2012.16.1 / HA.01.0827.18, collectie
Charles Girault © KMMA]

La cambre, le 31 octobre 1903.
Le capitaine commandant,

Dejardin

van geologische studiemijsies van ingenieurs, geologen en prospectors in opdracht van universiteiten, studiesyndicaten, mijnbouwfirmas én het museum zelf.⁹ Gelijkaardige voorbeelden zijn ook in andere secties terug te vinden, maar vaak zijn die archiefcollecties slechts bij een kleine groep ingewijden bekend.

De historische archieven van de Geschiedenisafdeling (1910-2006)

De sectie Sciences Morales et Politiques (et Historiques vanaf 1928), opgericht in 1910, zou het voortouw nemen bij het aanleggen van historische documentatie rond het Belgische kolonisatiebeleid. Propagandistische motieven primeerden hierbij boven wetenschappelijke.

Na een aarzelend begin startte de dienst vanaf 1927 met het actief opsporen van archieven in koloniale milieus.

Diensthooft Frantz Cornet legde zo de basis voor de historische archiefcollecties uit de Leopoldiaanse periode, maar zelf publiceerde hij nooit enig publiek toegankelijk zoekinstrument. Bezoekers waren afhankelijk van zijn tussenkomst om de inhoud van de archieven te kennen. Als verdediger van de kolonisatie behield Cornet graag de controle over wat bezoekers te zien kregen.

Tot slot ijverde Cornet voor een studiecentrum in Tervuren waar alle binnen- en buitenlandse archieven omtrent de Belgische kolonisatie gecentraliseerd werden. Het ministerie van Koloniën weigerde echter zijn medewerking en ook zijn veldmissie naar Congo in 1948-1949 om ter plekke historische waardevolle archieven te verzamelen kende een beperkt succes.¹⁰

Marcel Luwel volgde Cornet in 1949 op. Vanaf het begin legde hij een nog grotere activiteit aan de dag inzake de uitbreiding van de koloniale archiefcollecties. Met de onafhankelijkheid van Congo in 1960 verschoof het doel van de dienst meer en meer richting historisch onderzoek, wat weerspiegeld wordt in de naamswijziging in 1967 naar het meer neutrale Geschiedenis van de Belgische aanwezigheid in het Buitenland.

⁹ CHARTRY (Gilbert) et al. 'Een unieke en nog steeds actuele cartografische en geologische documentatie, honderd jaar na de stichting van het Museum.'. In: *Africa Museum Tervuren 1898-1998*. Tervuren, Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, 1998, p. 220-221. Een deel van de Geologie-dossiers is opgenomen in de databank DRC Mining : <http://www.drcmining.org/en/index.html>. Het reglement voor de consultatie van de dossiers: https://www.africamuseum.be/sites/default/files/media/research/collections-libraries/earth-sciences/docs/geodoc_nl_consultingrulesprices.pdf

¹⁰ COUTTENIER (Maarten). 'No documents, No history.'. In: *Museum History Journal*, 2010, 3-2, p. 125-145. <https://doi.org/10.1179/mhj.2010.3.2.123>; CORNET (Frantz). 'La Section Historique du Musée du Congo Belge.'. In: *La Revue Coloniale Belge*, 1946, p. 1-9.

Dankzij de onafhankelijkheid kreeg Luwel de kans om de archieven van opgeheven koloniale bedrijven te verwerven. Via zijn officiële contacten kon Luwel de Société Générale in 1982 overtuigen om het prestigieuze Henry Morton Stanley-archief aan te kopen. Het archief werd vervolgens in 1987 aan het museum in bewaring gegeven.¹¹

Luwel was een bedreven historicus en conservator maar geen archivaris en toen hij in 1986 op pensioen ging, liet hij slechts twee overzichtswerken van de collecties en 10 archiefinventarissen na.¹² De toegang tot de historische archieven bleef sterk afhankelijk van de persoon van de conservator en de mondelinge traditie van oudere collega's leerde ons dat niet alle documenten, al dan niet terecht, toegankelijk waren.

Philippe Marechal nam de fakkel over van Luwel zonder al te veel te wijzigingen. In 1997 verscheen een nieuw archievenoverzicht van Patricia Van Schuylenbergh dat tot voor kort de enige raadpleegbare toegang tot de collectie persoonsarchieven was.¹³ Daarnaast herleefde kortstondig het idee van een centralisatie van alle 'koloniale archieven', maar de onderhandelingen met het Algemeen Rijksarchief en het Ministerie van Buitenlandse zaken in 1987 en 1990 draaiden op niets uit.¹⁴ Wel succesvol was de dienst Geschiedenis in het verwerven van drie nieuwe loten van het Stanley-archief tussen 2000 en 2002 via de financiële tussenkomst van de Koning Boudewijnstichting. De Stichting verwierf ook de eigenendom van het in Tervuren bewaarde deel en financierde de redactie van een

¹¹ MARECHAL (Philippe), *idem*, 1998, p. 242-246.

¹² LUWEL (Marcel). 'Inventaire des archives historiques du MRCB à Tervuren.'. In: *Bulletin des séances de l'IRCB*, 1954, 12-2, p. 799-821.; LUWEL (Marcel). 'Les archives photographiques du Musée royal du Congo belge à Tervuren.'. In: *Bulletin des séances de l'Académie Royale des Sciences Coloniales*, 1959, 5-4, p. 820-835. Marcel Luwel publiceerde onder andere een inventaris van de missie Frantz Cornet (1960), het fonds Jules Cornet (1961) en het fonds Cyriaque Gillain (1964). Arlette Thuriaux-Hennebert maakte een inventaris van het fonds Josué Henry de la Lindi (1964), het fonds Charles Lemaire (1968), en een dubbelinventaris van de fondsen Albert Silye en Emmanuel Mueller (1975). Willy Marcus publiceerde een inventaris van het fonds Gustave Vervloet (1967), en C. Liben een inventaris van Alphonse Cabra (1975) Deze inventarissen vindt men terug in archives.africamuseum.be

¹³ VAN SCHUYLENBERGH (Patricia). *La mémoire des Belges en Afrique centrale. Inventaire des archives historiques privées du Musée Royal de l'Afrique centrale de 1858 à nos jours*. Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, Tervuren, 1997.

¹⁴ MARECHAL (Philippe), *idem*, 1998, p. 248. Het Algemeen Rijksarchief bewaart enkele interessante persoons- en bedrijfsarchieven met betrekking tot de kolonies. Het Ministerie van Buitenlandse Zaken erfde de oude archieven van het Ministerie van Koloniën en het centraal bestuur in Congo (gouvernement général), het zogenaamde Afrika-archief.

NUMÉRO d'entrée de la pièce	DATE			NATURE
	du départ du Congo	du départ du Ministère	de l'arrivée au Musée	
1	5.1.10	?	7.2.10	Envoi de 6 spécimens de bus
2	00	00	30.12.09	Envoi de 4 spécimens végétaux
3	5-1-10			Envoi de collections ethnographiques
4	30-12-09			Envoi de collections ethnographiques.
5	30-12-09			Envoi de 11 colis collections ethnographiques
6	5-1-10			Envoi de 2 colis collections ethnographiques
7	30.12.09		7.2.10	" " 6 colis " "

DOCUMENTATION	Classement	NUMÉRO		OBSERVATIONS
		de l'indicateur	du registre de la section	
Une copie de la lettre n° 12 ^e G. G.	Econ.	521	81	
Une copie de la lettre n° 0 ^e G. G. 30.12.09	"	522	82	
Une copie de la lettre n° 9 ^e du S.S. 5-1-10	Ethn.	523	917 à 951	
une copie de la lettre du S.S. (n° 5 ^e du 30-12-09	Ethn.	524	901 à 916	
une copie de la lettre n° 4 ^e du S.S. - 30-12-09	Ethn.	525	819 à 884 à 952 à 955	
une copie de la lettre n° 30 ^e du S.S. 5-1-10	Ethn.	526	985 à 988	
une copie de la lettre n° 8 ^e du S.S. - 30-12-09	00	527	485 à 817	

Eerste pagina van het eerste centrale aanwinstenregister van het KMMA. Het directiesecretariaat registreerde nieuwe aanwinsten in dit register met vermelding van de wetenschappelijke secties waar ze opnieuw werden geregistreerd en in de collecties werden opgenomen, 1910-1932.

[AA.1-RGE.1, collectie aanwinstenregisters directie, © KMMA Tervuren]

analytische inventaris van het volledige Stanley-archief. Dit project werd in 2004 door Maurits Wijnants en Peter Daerden afgerond.¹⁵

Nog in 2004 volgde de opname van het in 1992 opgerichte Afrika Instituut in het KMMA. Als de dienst Eigentijdse Geschiedenis bleef deze zich toeleggen op de studie van recente maatschappelijke, economische en politieke ontwikkelingen in Congo en Centraal-Afrika. In de voorafgaande jaren had het Instituut een eigen documentatiecentrum uitgebouwd. Ondanks de samenwerking van beide geschiedenisdiensten in onderzoeksprojecten was er geen afsprakenkader rond een overkoepelend archief-en collectiebeleid. In 2005-2006 werd de integratie formeel bestendigd toen de naam van de afdeling Geschiedenis van de Belgische Aanwezigheid in het Buitenland naar die van Geschiedenis van de Koloniale Tijd veranderde. Nog later, in 2014, fuseerden beide afdelingen tot de dienst Geschiedenis en Politiek.¹⁶

Archief-en Collectiebeheer als motor voor vernieuwing? (2005-2020)

De opname van het Afrika Instituut paste in een ruimere vernieuwingsbeweging van het KMMA die met de opstart van het renovatieproject in 2002 was begonnen. Tegen een achtergrond van federale hervormingen en besparingen moest ook het KMMA grote stappen zetten richting professionalisering en digitalisering van de werking.¹⁷

De oprichting van een aparte afdeling Collectiebeheer in november 2006 binnen het departement Culturele Antropologie paste in dit verhaal. Deze dienst moest het voortouw nemen in het professionaliseren van het fysieke en digitale beheer van de collecties van de menswetenschappen. Voor dit digitale beheer had het KMMA reeds in 2003 het softwarepakket *The Museum System* (hierna

TMS) aangekocht. Van meet af aan was er nauwe samenwerking tussen de dienst Geschiedenis van de Koloniale Tijd en Collectiebeheer met TMS als het gezamenlijke beheersinstrument.¹⁸

Tegelijkertijd verscheen in 2006 een eerste beleidsdocument richting een efficiënter en professioneler archiefbeheer voor de volledige instelling. In opdracht van het Algemeen Rijksarchief nam Geert Leloup de volledige archiefproductie van het KMMA onder de loep en schreef hij zijn bevindingen neer in een studie met een selectielijst voor directie en alle wetenschappelijk diensten én de vzw De vrienden van het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika.

Leloup spoorde het KMMA aan om meer werk te maken van regelgeving inzake het beheer van de oude én moderne archieven.¹⁹

Zijn oproep viel niet in dovemansoren en in 2007 nam de dienst Geschiedenis van de Koloniale Tijd Dieter Van Hassel als archivaris aan.

Met een klein team ter ondersteuning kreeg hij de verantwoordelijkheid over het beheer van de koloniale privé-archieven en de oude museumarchieven die over verschillende gebouwen verspreid lagen. Daarnaast kreeg de archiefcel ook een voortrekkersrol in de coördinatie van het hedendaagse documentbeheer, inclusief het 'digital born' archief. Het uiteindelijk doel bestond erin om het intern en extern onderzoek te stimuleren door het (her)gebruik van de aanwezige informatie via standaardprocedures te vergemakkelijken.²⁰

Tijdens de eerste twee jaren werd voornamelijk aandacht besteed aan depotbeheer en het uitschrijven van richtlijnen voor de leeszaal en voor het bewaren van e-mails.²¹

Voor de werkelijke ontsluiting van archiefondsen kreeg de archiefcel hulp van buitenaf. In 2009 en 2010 inventariseerde de vzw Vereniging voor de Valorisatie van Bedrijfsarchieven de twee grote bedrijfsarchieven van de Groupe Empain en van de Compagnie du chemin de fer du Bas-Congo au Katanga (BCK).²² In het kader van de opleiding Master in de Archivistiek van de Vrije Universiteit

¹⁵ DAERDEN (Peter) en WYNANTS (Maurits). *Inventory of the Stanley Archives*. Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, Tervuren, 2004.

¹⁶ *Jaarverslag 2003-2004*. Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, Tervuren, 2005, p. 119. Opgevraagd op 25 maart 2020 via <https://www.africamuseum.be/sites/default/files/media/about-us/annual-reports/doc/Jaarverslag%20KMMA2003-04.pdf>; DE VILLERS (Guillaume). 'Het Afrika Instituut te Tervuren. Geschiedenis en perspectieven.'. In: *Africa Museum Tervuren 1898-1998*. Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, Tervuren, 1998, p. 309-311.; *Jaarverslag 2002*. Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, Tervuren, 2003, p. 381. Opgevraagd op 25 maart 2020 via <https://www.africamuseum.be/sites/default/files/media/about-us/annual-reports/doc/jaarverslag2002.pdf>; *Jaarverslag 2005-2006*, Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, Tervuren, 2007, p. 150-157. Opgevraagd op 25 maart 2020 via <https://www.africamuseum.be/sites/default/files/media/about-us/annual-reports/doc/jaarverslag05-06.pdf>; *Jaarverslag 2014*, Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, Tervuren, 2015, p. 18. Opgevraagd op 25 maart 2020 via <https://www.africamuseum.be/sites/default/files/media/about-us/annual-reports/doc/annualreport2014.pdf>.

¹⁷ LELOUP (Geert), *idem*, 2006, p. 37-45.; VAN HASSEL (Dieter). 'De ontsluiting van archief in het KMMA.'. In: TALLIER (Pierre-Alain) en BOMPUKU EYENGA-CORNELIS (Sabine), *Archief Afrika Europa. Noden ? Samenwerking ? Toekomst ? De Democratische Republiek Congo (DRC), Rwanda, Burundi en België*. Brussel, Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, 2013, p. 260-261.

¹⁸ *Jaarverslag 2003-2004*, p. 166-167.; *Jaarverslag 2005-2006*, p. 54-55.

¹⁹ LELOUP (Geert). *Instellingsarchief van het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika. Een archiefselectielijst*. Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Brussel, 2006. Opgevraagd op 21 maart 2020 via http://www.arch.be/ViewerJS/?startpage=59#..pdf/fs_web_pub/P4537/EP4537.pdf.

²⁰ *Jaarverslag 2007-2008*. Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, Tervuren, 2009, p. 86-87. Opgevraagd op 25 maart 2020 via <https://www.africamuseum.be/sites/default/files/media/about-us/annual-reports/doc/jaarverslag0708-NLFREN.pdf>; LELOUP (Geert), *idem*, 2006, p. 54.

²¹ *Jaarverslag 2007-2008*, p. 86-87.

²² VAN HASSEL (Dieter), *idem*, 2013, p. 257.

Brussel leverde stagiaire Bérengère Piret in 2011 een uitstekende inventaris af van het archief Félix Fuchs.²³ Haar publicatie zou als model dienen voor de daaropvolgende inventarissen.

In 2010 organiseerde het KMMA in samenwerking met het Algemeen Rijksarchief een internationaal colloquium over de stand van zaken van de Europees-Afrikaanse archieven, zowel in België als in de voormalige kolonies. De Afrikaanse archiefinstellingen wezen op het gebrek aan financiële middelen, opgeleid personeel en een heldere juridische omkadering in eigen land. Tegelijkertijd wezen ze de Belgische instellingen op de moeilijkheden voor Afrikaanse onderzoekers om in het Belgische archieflandschap hun weg te vinden en toegang te krijgen tot de bronnen van hun eigen verleden.²⁴ De versnippering van complementaire archieven over verschillende instellingen en het ontbreken van een algemene bronnengids werden als een serieus pijnpunt ervaren.

Belgische onderzoekers hadden deze leemte ook al aangekaart en daarom hadden het KMMA en het Algemeen Rijksarchief in 2008 hun schouders gezet onder het project *Guide des Archives relatives à l'histoire coloniale de la République démocratique du Congo, du Rwanda et du Burundi, 19e-20e siècles*. Gebruikmakend van de beschrijvingsstandaarden ISAD(G) en ISAAR zal de uiteindelijke gids een gestructureerd overzicht bieden van al de belangrijkste archiefvormers waarvan de archieven zich in één (of meerdere) van de grote Belgische publieke en private bewaarinstellingen bevinden.²⁵ Voor de collecties van het KMMA lag het overzicht van Patricia Van Schuylenbergh voor als basisdocument, aangevuld met fiches van de koloniale bedrijfsarchieven en de persoonsarchieven die na 1997 werden opgenomen. Door de omvang van het werk en door besparingen in de werkmiddelen van de twee instellingen liep de gids vertraging op.

KONINKLIJK MUSEUM VOOR MIDDEN-AFRIKA — MUSEE ROYAL DE L'AFRIQUE CENTRALE

TERVUREN

AFDELING : VOLKENKUNDE FICHE MUSEOGRAPHIQUE SECTION : ETHNOGRAPHIE

N° RG. 1. 16

1. — Objet : *charbon*

2. — Descript. morphol. :

A. — TECHNOLOGIE

3. — Technologie : matière(s) :
fabrication :
emploi :
entretien :

4. — Dimensions : H. (L.) :
Larg./Diam. :
Prof. :

B. — SOCIOLOGIE

5. — Nom vernac. :

6. — Artisan : nom :
sexe (1) :
groupe(s) de parenté (1) :
classe (1) :
caste (1) :
gr. ethn. :
loc. d'orig. :
résidence :
date/époque :

7. — Utilisé par : sexe (1) :
groupe(s) soc. (1) :

8. — Localisation : lieu de récolte :
rég./pays (2) : *Equateur*
subdiv. adm. :
peuple/gr. ethn. (2) : *BOHE*
distrib. géogr. (2) :

9. — Transmission de 6 à 7 :

10. — Contexte social / économique / rituel : (2)

11. — Bibliogr. :

C. — SPECIFICATIONS ADMINISTRATIVES

Récolté par :
date : *Subercy*
Acquis de :
Don / Achat / Echange / Prêt :
Date inscr. : *oct 1901*
N° Transm. Dir. :

Etat de conservation :
Traitement(s) muséogr. :
Emplacement :
Références : Doss. Sect. *10*
Photogr. :
Publié :

(1) libre (L), préférentiel (P), ou exclusif (E).
(2) indicat. du récolteur (R), identifie. par comparaison (C).

Eq. VIII 27
Parti à Rome le 4. 11. 28.

Informatiefiche verbonden aan een etnografisch object. Fiches bevatten basisinformatie over collectiestukken zoals de oorsprong, de functie en de datum van inschrijving in de registers van het museum. Omwille van hun belang voor de dagelijkse invoer in databanken hebben zulke grote reeksen een hoge prioriteit om gedigitaliseerd te worden. Deze specifieke fiche beschrijft één van de twaalf onderdelen van het object dat als eerste in de collecties van de dienst Etnografie werd ingeschreven. 1901. [EO.0.0.1-1, collectie etnografische fiches; © KMMA Tervuren]

²³ PIRET (Bérengère). *Inventaire des archives de Félix Fuchs (1887-1927)*. Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, Tervuren, 2011.

²⁴ *Jaarverslag 2010*. Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, Tervuren, 2011, p 79-81. Opgevraagd op 25 maart 2020 via <https://www.africamuseum.be/sites/default/files/media/about-us/annual-reports/doc/jaarverslag2010.pdf>.

²⁵ CEÛPPENS (Lien). 'Wegwijs in het archieflandschap. Archiefgids betreffende de koloniale geschiedenis van de Democratische Republiek Congo en de mandataire geschiedenis van Rwanda en Burundi.'. In: TALLIER (Pierre-Alain) en BOMPUKU EYENGA-CORNELIS (Sabine), *Archief Afrika Europa. Noden? Samenwerking? Toekomst? De Democratische Republiek Congo (DRC), Rwanda, Burundi en België*. Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Brussel, 2013, p. 289-299. De fiches van het KMMA werden opgesteld door Stéphanie Hocq en Laure d'Ursel.

Notaboek van Jean Houzeau de Lehaie, met tekeningen van de verzamelde maskers tijdens zijn missie in Ivoorkust in 1934. De objecten van Houzeau maken deel uit van de etnografische collectie van het KMMMA. Deze notaboekjes zijn eersterangsbronnen voor de etnografische fiches van het museum. Vandaag worden die metadata ingevoerd in de databank The Museum System. 1934-1936. [EA.1.15, collectie Jean Houzeau de Lehaie, © KMMMA Tervuren]

Nog in 2010 verhuisde de archiefcel naar de dienst Collectiebeheer die vanaf 2011 verder ging onder de naam Archief- en Collectiebeheer.²⁶ Op die manier kon de archiefwerking zich makkelijker inschrijven in de diverse DIGIT-projecten die vanuit de POD Wetenschapsbeleid gecoördineerd werden. Door in te zetten op digitalisatieprojecten van archieven kon alzo op tijdelijke basis extra personeel aangeworven worden.

De feitelijke start van de renovatiewerken in het museumgebouw eind 2013 bracht veel verhuisbewegingen van collecties en archieven met zich mee, waarbij een deel wegens plaatsgebrek werd ondergebracht in het Rijksarchief te Leuven en in de Financiëntoren te Brussel.²⁷

In het nieuwe organigram moest Archief- en Collectiebeheer de wetenschappers van het departement Culturele Antropologie en Geschiedenis ondersteuning bieden inzake het fysieke beheer, de ontsluiting, de digitalisatie en administratie van hun collecties. De twee andere departementen, Biologie en Aardwetenschappen, organiseerden het beheer van hun collecties volgens eigen inzichten, zodat binnen het KMMA meerdere diensten Collectiebeheer naast elkaar opereren.²⁸

De harde besparingsrondes en wervingsstop van personeel hebben de voorbije jaren aangetoond dat samenwerkingsinitiatieven tussen die diensten noodzakelijk zijn om het basisprogramma te kunnen blijven uitvoeren.

De voorbije jaren werd geïnvesteerd om de historisch gegroeide achterstand inzake de ontsluiting en digitalisatie van persoonsarchieven, foto's en objecten weg te werken.²⁹ Dankzij de gedreven inzet van personeel, stagiairs en vrijwilligers staat de teller vandaag op meer dan 500 geïnventariseerde archieven en 32.000 volledig beschreven objecten en foto's. Tegelijkertijd investeerde de

²⁶ *Jaarverslag 2010*, p. 227.

²⁷ *Jaarverslag 2013*, Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, Tervuren, 2014, p. 203. Opgevraagd op 25 maart 2020 via <https://www.africamuseum.be/sites/default/files/media/about-us/annual-reports/doc/annualreport2013.pdf>.

²⁸ *Jaarverslag 2014*, Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, Tervuren, 2015, p. 18.; opgevraagd op 25 maart 2020 via <https://www.africamuseum.be/sites/default/files/media/about-us/annual-reports/doc/annualreport2014.pdf>.

²⁹ Met dank aan de cel Archief en digitalisatie (Dieter van Hassel, Nancy Vanderlinden, Agata Dierick, Dantès Singiza, Lieve Guns, Lachlyta Mom, Eline Van Heymbeeck, Helena Desimpelaere, Rosa Adriaens, Lore Hemeleers, Leen Van Hirtum, Danielle Moulin, Michaela Wulff, Lies Van Urk, Sarah Minne, Angel Kampire, , Nadine Devleeschouwer, Eline Sciot, Catherine Bolakonga Abenson, Sylvane Hicintuka, Sara Kitenge, Paulien Depreter), het collectiesecretariaat (Annick Swinnen, An Cardoen, Natalie De Wolf, Anne Welschen, Lutgard Doutrelepont-Kenis), het Conservatieteam (Siska Genbrugge, Marieke Van Es, Anouk De Paepe, Nathalie Minten, Françoise van Hauwaert, Françoise Therry, Jean-Marc Van Dyck, Jo Van de Vijver, Yvan Van Cleynenbreugel, Stef Keyaerts en Joy Voncken) onder leiding van Hein Vanhee, Gustaaf Verswijver en Els Cornelissen.

dienst verder in een volwaardig scanatelier en fotostudio wat 48.000 studio-opnames van objecten en 330.000 raadpleegbare scans van archieven, foto's en publicaties opleverde.

Enkele uitdagingen voor de toekomst

Een aanzienlijk deel van de archieven van de twee voormalige geschiedenis-diensten is momenteel niet ontsloten en het wegwerken van de achterstand zal nog enkele jaren duren. Vooral de integratie van de archiefcollecties van Eigentijdse Geschiedenis die via een trefwoordensysteem ontsloten zijn, vormt een uitdaging. Dit bemoeilijkt in sommige gevallen de consultatie.

Daarnaast moet ook werk gemaakt worden van het toegankelijk maken van de museumarchieven. De verspreiding van die archieven over meerdere locaties en verschillende computerservers werkt hierbij niet bevorderend.

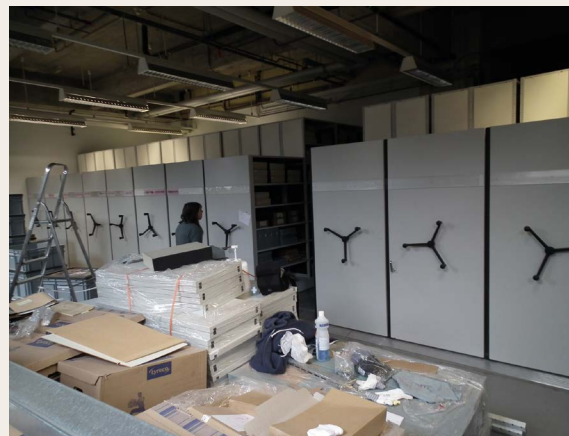
De cel Archief en Digitalisatie beschikt in het CAPA-gebouw over twee archief-depots en een fotodepot die bijna volledig gevuld zijn.

Er is nog één extern depot in Leuven en een nieuwe locatie in Péronnes-lez-Binche die de Financiëntoren in Brussel als opslagplaats vervangt. De zoektocht naar goedkope depotruimte blijft een constante, dus dringt zich de vraag op of het KMMA alle collecties moet blijven bewaren of dat het bewaren van een kerncollectie in dit geval niet kan volstaan.

Voor de archieven zou het toepassen van een geactualiseerde selectielijst van Leloup en de implementatie van een institutioneel archiefbeheersplan een eerste stap in de goede richting zijn. In dat beheersplan moet er extra aandacht zijn voor een langetermijnstrategie voor digitale bestanden. Deze efficiëntie-oefening impliceert niet dat er geen ruimte is voor het verwerven van nieuwe waardevolle archieven, maar dan moeten ze voldoen aan weloverwogen ethische, juridische en historische criteria. De huidige aanwinstenprocedure van Archief- en Collectiebeheer houdt rekening met deze elementen met het oog op toekomstig gebruik (vb. auteursrechten). Toch kan de samenwerking met de andere belanghebbende diensten nog beter.

De voorbije jaren is ook veel ingezet op het verbeteren van de dienstverlening richting het ruime publiek. In een groot instituut als het KMMA verliest een bezoeker al snel zijn weg in het kluwen van diensten en hun collecties. Zo zijn er vandaag voor de historische archieven alleen al drie leeszalen met elk een andere dienstregeling voor de consultatie.³⁰

³⁰ De leeszaal van het Stanley-archief bevindt zich in het Stanley-paviljoen en de leeszaal van Eigentijdse Geschiedenis bevindt zich momenteel in het Financiëngebouw. Archief- en Collectiebeheer deelt de leeszaal met de centrale bibliotheek in het capa-gebouw. Voor meer info : <https://archives.africamuseum.be/visitorinformation>.

links:
Het archief van het Institut belge pour l'Encouragement de la Recherche Scientifique Outre-Mer (IBERSOM) in zijn originele metalen kisten. Een groot aantal bedrijfs- en instellingsarchieven werd bewaard in de kelder van het centrale museumgebouw. In het kader van de renovatie zijn deze archieflokalen leeggehaald, de archieven zelf zijn herverpakt en overgebracht naar het Rijksarchief te Leuven. De vroegere ruimtes met archief onder het museum zijn vandaag ingenomen door de ateliers van de technische dienst, de restauratieateliers en workshopslokalen. 2011. [Collectie Archief- en Collectiebeheer; © KMMA Tervuren]

Inruiming van het huidige archiefdepot in het CAPA-gebouw. Verhuisbewegingen zijn een constante binnen het museum. In 2014 verhuisden alle archieven van de dienst Geschiedenis van de Koloniale Tijd naar het depot in het CAPA-gebouw. Momenteel verhuizen we de collecties van de voormalige Dienst Eigentijdse Geschiedenis. 2014. [Collectie Archief- en Collectiebeheer; © KMMA Tervuren]

De compactus met foto-albums. Foto's zijn zeer populair bij de bezoekers en daarom werd een deel gedigitaliseerd. De fotoalbums kennen een grote diversiteit aan formaten en worden bewaard in op maat gemaakte dozen. 2020. [Collectie KMMA Tervuren; foto I. Otto, © KMMA Tervuren]

De laatste aanwinst in het scanatelier : de A0-scanner kan plannen en kaarten van groot formaat op hoge kwaliteit scannen. Deze scanner kon worden aangekocht via DIGIT04 en wordt gebruikt door de diensten Archief- en Collectiebeheer én Geodynamica en Minerale Rijkdommen. 2020. [Collectie KMMA Tervuren; foto I. Otto, © KMMA Tervuren]

Daarnaast houden ook andere diensten leeszaal open, elk op hun eigen voorwaarden. Deze situatie is zeer verwarrend en op termijn onhoudbaar. Anno 2020, met rigoureuze besparingen op personeel en middelen en de opmars van de digitale maatschappij, kan een instelling als het KMMA enkel overleven wanneer de aloude betonnen muren tussen de diensten verdwijnen. De waarde van een fonds, reeks, dossier of document beperkt zich niet tot de dienst waar het is ontstaan of opgenomen.

De publicatie van de archiefdatabank <https://archives.africamuseum.be> in juli 2019 is een eerste stap richting meer transparantie en samenwerking.³¹ Momenteel heeft de dienst Archief en Digitalisatie 12.000 inventarisbeschrijvingen ingevoerd. De databank levert een dubbele tijdsbesparing op. De onderzoeker vindt heel wat nuttige informatie op de website en is hierdoor minder afhankelijk van het archiefpersoneel dat nu zelf minder tijd hoeft te spenderen aan de begeleiding van bezoekers. In de toekomst hopen we de tussenkomst van de archiefdienst nog te verminderen door de oudste archieven via de databank raadpleegbaar te maken.³² Enkel een duidelijk juridisch kader inzake auteursrechten ontbreekt hier nog.

De nieuwe databank dient in de eerste plaats voor de bezoekers van de archieven, maar tegelijkertijd is het een uitnodiging voor andere diensten binnen het museum om hun eigen archiefcollecties in deze databank raadpleegbaar te maken. Dit kan als opstapje dienen voor een algemene collectiedatabank. Hieraan zal de volgende jaren gewerkt worden.

In een snel evoluerende wereld kan een archief of museum niet relevant blijven door enkel terug te plooiën op het goed beheren van de eigen collecties. Archief- en Collectiebeheer zal zich daarom blijvend moeten engageren om de collecties open te stellen en die in een groter informatienetwerk te plaatsen zoals Archives Portal Europe en Europeana. Gezien de oorsprong van onze collecties, is het een noodzakelijke stap in het hele dekolonisatieproces. Met die filosofie in het achterhoofd stapte het Afrikamuseum vorig jaar mee in een project om al de archiefondsen met informatie over Rwanda digitaal beschikbaar te stellen.

³¹ Zie website : <https://archivespace.org/about/mission>. Deze site steunt op ArchivesSpace, een open source webtoepassing voor archiefbeheer, ontworpen door en voor archivariissen, met een personeels- en publieksinterface.

³² Musée royal de l'Afrique centrale, Tervuren, Fonds Albert Lapière, Journal relatif à l'expédition du commandant Michaux vers le sud contre le chef Kalembe et à leur exploration des chutes et grottes de Luemba, HA.01.0067.3. Opgevraagd op 22 maart 2020 via <https://hdl.handle.net/20.500.12624/001-0001-0000002425>.

Actes de Soumission, opgesteld in Swahili. Lokale chefs ten westen van het Tanganyikameer worden gedwongen zich te onderwerpen aan het gezag van Emile Storms, leider van de vierde Expeditie van de Association Internationale Africaine. Het document vertoont brandsporen omdat het is ontsnapt aan een brand ten gevolge van een aanslag op Storms. 1884-1885. [HA.01.0017.50, collectie Emile Storms; © KMMA Tervuren]

Het belang van de archieven in het KMMA

Het KMMA heeft een aanzienlijke archiefcollectie privé-archieven over de periode van de Onafhankelijke Congostaat. Het zijn papieren overblijfselen van mensen die, op zoek naar roem, rijkdom, avontuur of God, handelingen stelden in opdracht van een meestal ver verwijderd bureaucratisch staatsapparaat, een religieuze groepering of een commercieel netwerk. Het belang van deze archieven nam na verloop van tijd toe omdat officiële bronnen over de vroege werking van de EIC schaars zijn.

Naar aanleiding van de opening van het gerenoveerde museum stond de etnografische collectie van Émile Storms in de aandacht, omdat hij die op een gewelddadige manier in het gebied rond het Tanganyika-meer tussen 1882 en 1885 had bekomen. Het verhaal achter de stukken, waaronder oorspronkelijk ook drie schedels van 'opstandige chefs' behoorden, kon naverteld worden door de in Tervuren bewaarde dagboeken.³³

Archieven als dat van Storms wijzen ons op de brutaliteit en de toevalsfactor van het vroege kolonisatieproces, iets wat minder tot uiting komt in officiële beleidsdocumenten. Veel van de documenten hebben een uitgesproken persoonlijk en narratief karakter en lenen zich uitstekend tot het schrijven van een roman. Zo inspireerde schrijfster Herlinde Leyssens zich voor haar roman op de dagboeken en foto's van Gabrielle Deman-Sillye, één van de eerste vrouwen die haar man Albert Sillye op missie vergezelde en de Congostroom heeft afgevaren (1904-1907).³⁴ En zo zijn er nog vele verhalen te vertellen.

Behalve de Leopoldiaanse periode bevatten onze collecties ook persoonsarchieven van mensen wiens carrière zich afspeelde in de ruimte van Belgisch Congo en de mandaatgebieden Rwanda en Burundi. In de geschiedenislessen op school en in het onderzoek zijn de werking van de Belgische kolonies grotendeels onderbelicht omdat ze overschaduwd worden door de figuur van Leopold II. De Eerste Wereldoorlog markeert bijvoorbeeld het begin van de nefaste Belgische politiek tegenover Hutu's en Tutsi's in Rwanda en Burundi ten gevolge van een militaire confrontatie rond het Kivu-meer tussen de koning van Rwanda, Mwami

Musinga I en de Force publique, het leger van de kolonie.³⁵ Tijdens de Tweede Wereldoorlog bekampte hetzelfde koloniale leger de Italiaanse troepen in het huidige Ethiopië.³⁶ Vergeten episodes die onze aandacht verdienen.

Vaak springen documenten in het oog omdat ze geschreven werden door een scherpe pen. Om er één persoon uit te pikken: André Van Iseghem.³⁷ Deze katholieke opiniemaker liet een uitgebreide correspondentie na met enkele van de voornaamste leidende figuren binnen het Belgische koloniale wereldje. Hij was een duidelijke fan van Mussolini en het Italiaanse fascisme. Via zijn koloniaal netwerk probeerde hij het fascistisch gedachtegoed in België ingang te laten vinden. Dat maakt hem niet alleen een bijzonder figuur voor de geschiedenis van Congo, maar ook voor de Belgische geschiedenis.

De gedeeltelijk bewaarde bedrijfsarchieven zoals die van de Société Internationale Forestière et Minière du Congo (Forminière)³⁸ en het Comité Spécial du Katanga (CSK)³⁹ leggen de complexe relatie tussen moederland, kolonie en economie bloot. Onderzoek op bedrijfsarchieven is zeer moeilijk door de enorme volumes in lopende meters, vaak nog niet geïnventariseerd en opgesteld in een specifiek juridisch, economisch jargon. Deze archieven zijn nog onontgonnen terrein, maar kunnen nieuwe historische inzichten aanreiken.

Behalve historische waarde hebben archieven ook een bewijswaarde. Dit mocht het museum aan den lijve ondervinden toen ze op korte tijd meerdere vragen ontving over de internethoax van het Chartre de l'impérialisme.⁴⁰

De archieven in Tervuren worden ook geconsulteerd voor officiële eindrapporten. Dit is onder meer het geval met het archief van Frédéric Vandewalle, hoofd van het veiligheidsapparaat in Congo tijdens de jaren van de onafhankelijkheid.

³⁵ Musée royal de l'Afrique centrale, Tervuren, Fonds Josué Henry de la Lindi, HA.01.0117.402. Inventaris momenteel enkel raadpleegbaar via <https://www.africamuseum.be/sites/default/files/media/docs/research/collections/archives/henry-de-la-lindi.pdf>.

³⁶ Musée royal de l'Afrique centrale, Tervuren, Fonds Auguste Gilliaert, HA.01.0134.18. Opgevraagd op 23 maart 2020 via <https://hdl.handle.net/20.500.12624/001-0001-00000003123>.

³⁷ Musée royal de l'Afrique centrale, Tervuren, Fonds André Van Iseghem, HA.01.0036. Opgevraagd op 23 maart 2020 via <https://hdl.handle.net/20.500.12624/001-0001-00000000036>.

³⁸ Musée royal de l'Afrique centrale, Tervuren, Fonds Société Internationale Forestière et Minière du Congo (Forminière), HA.02.0058. Opgevraagd op 23 maart 2020 via <https://hdl.handle.net/20.500.12624/001-0001-00000000840>.

³⁹ Musée royal de l'Afrique centrale, Tervuren, Fonds Comité spécial du Katanga, HA.02.0014. Opgevraagd op 23 maart 2020 via <https://hdl.handle.net/20.500.12624/001-0001-00000000822>.

⁴⁰ Het museum publiceerde als antwoord volgende tekst : https://www.africamuseum.be/publication_docs/Charte%20imperialisme.pdf

³³ ROBERTS (Allen). *A Dance of Assassins: Performing Early Colonial Hegemony in the Congo*. Indiana University Press, Bloomington, 2013; Musée royal de l'Afrique centrale, Tervuren, Fonds Émile Storms, HA.01.0017. Opgevraagd op 23 maart 2020 via <https://hdl.handle.net/20.500.12624/001-0001-00000000017>.

³⁴ Musée royal de l'Afrique centrale, Tervuren, Fonds Gabrielle Sillye, HA.01.0392, Opgevraagd op 23 maart 2020 via <https://hdl.handle.net/20.500.12624/001-0001-00000000386>; LEYSSENS (Herlinde), *Kongokorset*, Uitgeverij Vrijdag, Antwerpen, 2018.

Zijn archief is onder meer onderzocht in het kader van de Parlementaire onderzoeksc commissie belast met het vaststellen van de precieze omstandigheden waarin Patrice Lumumba werd vermoord en van de eventuele betrokkenheid daarbij van Belgische politici of kortweg de Lumumba-commissie.⁴¹

Tot slot zijn er nog de museum- en departementsarchieven. Logischerwijs vormen zij de bron bij uitstek voor het onderzoek naar het museum als instelling, maar daarnaast vertellen zij ook welke ideologische overwegingen meespeelden bij het gevoerde beleid. Het museum speelde een belangrijke rol in de beeldvorming rond het Afrikaanse continent en zijn inwoners.

Maarten Couttenier, gespecialiseerd in museumgeschiedenis van het KMMA, schreef in dit opzicht al heel wat interessante artikels over de oorsprong van enkele collecties.⁴²

Daarnaast kunnen ook studies gericht op specifieke personen tot interessante inzichten leiden. De studie van Eline Sciôt over Olga Boone bespreekt niet enkel de wetenschappelijke bijdrage van de eerste vrouwelijke wetenschapster van het KMMA, maar vertelt ook hoe zij als vrouw moest opboksen in een wereldje dat door en voor mannen was georganiseerd.⁴³ Binnen de wetenschappelijke diensten bevinden zich ook vaak archieven die men kan catalogeren als het papieren nalatenschap van een gepensioneerde collega, hoewel er zich ook externe aanwinsten tussen bevinden. Deze archieven, vaak amper geconsulteerd, herbergen vaak een schat aan informatie.⁴⁴

⁴¹ Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, Parlementair onderzoek met het oog op het vaststellen van de precieze omstandigheden waarin Patrice Lumumba werd vermoord en van de eventuele betrokkenheid daarbij van Belgische politici, Deel I (DOC 50 0312/006). Opgevraagd op 23 maart 2020 via https://www.lachambre.be/kvvcr/pdf_sections/comm/lmb/312_6_volume1.pdf; Musée royal de l'Afrique centrale, Tervuren, Fonds Frédéric Vandewalle, HA.01.0247. Opgevraagd op 23 maart 2020 via <https://hdl.handle.net/20.500.12624/001-0001-0000000246>.

⁴² Naast de hierboven geciteerde artikels, is de volgende publicatie een goed voorbeeld over de bewogen levensloop van één bepaald object: COUTTENIER (Maarten). 'EO.0.0.7943.'. In: *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, 2018, 133 (2), p. 79-90.

⁴³ SCIÔT (Eline). 'Performing science amongst the filing cabinets. Women, anthropology and museums in Belgium (1930-1970).'. In: *History and Anthropology*, 2018, 29 (2), p. 1-25.

⁴⁴ Bijvoorbeeld: het fonds A.I.M.O. werd lange tijd bewaard en geconsulteerd op de dienst Ethnografie. Musée royal de l'Afrique centrale, Tervuren, Fonds Affaires indigènes et Main-d'œuvre (partie ethnographie), EA.O.O. Geraadpleegd op 20 maart 2020 via <https://hdl.handle.net/20.500.12624/001-0001-0000000811>.

De schenking van de collectie Léon Vincart. Bij het leegmaken van een woonst stuitte de schenker op de spullen van een oud familielid, Leon Vincart. Behalve archief bevatte de schenking ook reiskoffers, medailles, een tropenhoed en fotokaders. Het ivoor, zichtbaar op de foto, werd niet meegenomen. 2019.

[Collectie Archief- en Collectiebeheer, © KMMA Tervuren, foto T. Morren]

Besluit

Samengevat vallen deze archieven uiteen in twee grote blokken: enerzijds de archiefproductie ten gevolge van de eigen activiteiten als museuminstelling, anderzijds de aanwinsten die met een specifiek doel verzameld zijn en onderdeel gingen uitmaken van de collecties. Tot vandaag is de kennis van sommige archieven vaak beperkt tot de eigen dienst en is de ontsluiting ervan wegens gebrek aan tijd en expertise op de lange baan geschoven. Op termijn kan dit leiden tot verlies van belangrijke kennis. Er is een mentaliteitswijziging nodig naar meer transparantie, zowel intern als naar de buitenwereld toe. Vooral vanuit Afrika zal die vraag de volgende jaren steeds luider klinken. Digitalisatie van collecties kan hierbij een hulpmiddel zijn, maar de beslissing om de collecties ten volle te valoriseren blijft mensenwerk.

TOM MORREN

IS IN DECEMBER 2010 AFGESTUDEERD ALS MASTER IN DE ARCHIVISTIEK. VAN JULI TOT DECEMBER 2011 WERKTE HIJ EEN EERSTE MAAL ALS ARCHIVARIS IN HET KMMA ALS ASSISTENT VAN HOOFDARCHIVARIS DIETER VAN HASSEL. DAARNA WAS HIJ WAARNEMEND STADSARCHIVARIS TE DIEST VAN MEI 2012 TOT MAART 2013. SINDS MAART 2013 IS HIJ OPNIEUW ARCHIVARIS BINNEN DE DIENST ARCHIEF- EN COLLECTIEBEHEER. HIJ IS VERANTWOORDELIJK VOOR DE ONTSLUITING VAN DE ARCHIEVEN VAN DE KOLONIALE PERIODE, HET DEPOTBEHEER EN DE LEESZAALWERKING.

KRONIEK

JEAN-LOUIS VAN MALDER LE JARDINIER DE LA GRAND-PLACE LETTRES À MES PETITS-ENFANTS

Guy De Groote

In het vorige nummer van *Arduin* (nr. 26) werd het boek van Lucas Catherine besproken over de 'buik' van Brussel. De uitgave handelt in hoofdzaak over markten in Brussel na het aanleggen van de vaart Brussel – Willebroek in 1561. Maar ook vóór die periode had de stad haar markten. De namen ervan zijn ook vandaag nog terug te vinden in verschillende

straatnamen die tegelijk de plaats verraden waar zij gehouden werden: Botermarkt, Kaasmarkt, Oude Graanmarkt, Varkensmarkt...

Eén plaatsnaam maakt hierop een uitzondering: de Grote Markt. Omdat zij de grootste van allemaal was. Vanaf haar ontstaan ergens in de 17e eeuw werd er ook zowat alles verhandeld: metaal, naaigerief, voedsel, kleding, ijzerwaren, aardewerk, dieren, vroegmarkt met groenten en fruit, vogelmarkt en uiteindelijk bloemenmarkt. Tussen haakjes: De Grote Markt, in het Brussels: 'Gruute Met', heeft in het Frans de verwijzing naar haar functie verloren en werd bij verfransing vertaald in 'Grand Place'. Het plein had in die periode zijn oorspronkelijke functie grotendeels verloren. Op die Grote Markt bleef dus ten slotte enkel de bloemenmarkt over. Verschillende handelaars in snij- en vooral plantbloemen stonden hier bij elkaar tot er nog eentje overbleef: Jean-Louis Van Malder. Toen hij ten slotte eind 2016 met pensioen ging, hield de markt op te bestaan.

Jean-Louis Van Malder is de laatste van vijf generaties Van Malder die

gedurende 100 jaar onafgebroken bloemen verkochten aan al wie op die plek passeerde. En dit boek is zijn autobiografie. Een biografie die begon als losse stukjes met herinneringen voor de kleinkinderen later en daarna serieus uit de hand gelopen is. Andere familieleden brengen anekdotes aan, toevallige ontmoetingen, passanten en klanten opperen om dit uit te schrijven. Uiteindelijk hebben de éditions CFC, van de Franse Gemeenschapscommissie, de uitgave ervan mogelijk gemaakt.

Niet minder dan 70 jaar bloemenverkoop op de Grote Markt wordt hier beschreven door de ogen van één man. In die tijd is nogal wat veranderd. De Grote Markt en haar bonte passanten, de wereld, en niet in het minst de man zelf. Deze geschiedenis wordt verteld vanuit die verschillende standpunten.

Er is de man zelf, Jean-Louis Van Malder, geboren in 1953 als zoon van plantenkwekers/-verkopers in wat men vandaag gerust een proletarisch gezin mag noemen, met veel familieleden die in een beperkte ruimte met elkaar samenleven. Dat betekent ook 7 dagen op 7 werken, 16 uur per dag, in alle weer en wind. De school moest daarbij grotendeels wijken voor hard labour. Voeg hierbij alle problematieken van zo'n autarkische gemeenschap: de liefdeloosheid van de moeder ('mijn moeder heeft mij nooit geaaid') tegenover het enig kind, de

kinderarbeid en het hiermee gepaard gaande en goedgekeurde spijbelen, het alcoholisme van de vader met bijbehorende uithuizigheid (met de vergoelijkende uitleg van de zoon: misschien stelde de alcohol hem wel in staat dit leven vol te houden). Want een rotleven was het toen wel. Het was vroeger misschien anders maar zeker niet beter, zeker niet.

Die man is vandaag een liefhebbende opa die zijn memoires opdraagt aan zijn kleinkinderen terwijl de kinderen het bedrijf verder zetten (maar wel niet meer de bloemenverkoop op de Grote Markt).

Het bedrijf begint met kweekgronden in Anderlecht die sinds jaar en dag in het bezit van de familie zijn. Interessant is de nauwkeurige beschrijving van de stiel en alle bijhorende instrumenten en vaktermen die ons vandaag geheel onbekend zijn. De bemesting met koeiendrek en de inhoud van de eigen beerput over de kweekgronden. Om de kwaliteit van de geleverde mest te testen, 'proeft' de knecht hier letterlijk van, alsof het om een goede fles geuze gaat. Ook het jaarlijks zelf gaan kapen van kerstbomen in de Ardennen, een ware expeditie in compleet ondergesneeuwde wouden, is een interessante, bijna episch beschreven, bladzijde.

Dat bedrijf is na drie opeenvolgende onteigeningen tenslotte vanuit Brussel moeten verhuizen naar het

in Vlaanderen gelegen Dilbeek en als tuincentrum voor de streek een nieuw leven gaan leiden.

De auteur is gedurende al die tijd mee geëvolueerd en houdt zich vandaag naast het tuincentrum in zijn eigen kleine hoekje bezig met ecologische tuinbouw om zijn kleinkinderen dicht bij de natuur te betrekken. Hen de grond laten betasten, pieren tonen en groenten samen met hen kweken. En hij heeft een tweede hobby: fietsen. Als het maar even kan, verkent hij de Groene Gordel in de hoop dat hij later zijn fietsende kleinkinderen de schoonheid van de natuur zal kunnen tonen. Het werk in het tuincentrum laat hij vandaag wijselijk aan zich voorbij gaan.

En er is de Grote Markt. De jarenlange aanwezigheid op de Grote Markt wordt in al haar facetten en doorheen de tijden beschreven. Van de aanwezigheid van een gild van bloemenverkopers tot hijzelf als 'laatste' zijn standplaats sluit. Hoe die bloemenverkopers tegelijk elkaars grootste concurrenten zijn maar bij problemen als één groep in onderlinge solidariteit voor hun belangen opkomen. Ook het contract met het Brusselse stadsbestuur is van een grote eenvoud maar toch zeer dwingend: het kraam moet alle dagen van het jaar open zijn 'from dust till dawn'. De verandering van de locatie van mooiste parking ter wereld tot stedelijk eve-

nementenplein waarvoor de bloemen telkens moeten wijken van het stadsbestuur. Die evolutie waar het stedelijk bestuur zich best in kan vinden, levert de schrijver een paar zure opmerkingen op.

Van de kopers die achtereenvolgens veranderen van stedelingen, welstellende randbewoners, die de koffer van hun auto met bloemen volladen, tot ambtenaren, artistieke vedetten zoals Béjart en toeristen. Prachtig is de beschrijving van de toeristen die in analoge tijden foto's nemen 'om thuis te tonen wat ze gezien hebben' tot de digitale tijden waarin de foto's dienen 'om thuis te tonen waar ze geweest zijn'. In analoge tijden zijn vooral de Belgen, Nederlanders en Amerikanen present, zij worden in digitale tijden opgevolgd door vooral Oost-Europeanen en Aziaten. Hoe ook elke klant weer anders moet benaderd worden (psychologische kennis vereist). De schrijver is ook filosoof met een voorliefde voor Spinoza. Was Spinoza niet diegene die stelde dat in de natuur alle wezens (de levende en de niet-levende) met elkaar in eenheid verbonden waren?

Vele andere lagen volgen: een dag, de seizoenen, de vele kleurrijke figuren op het plein, zijn leven als kind op datzelfde plein (het angstig bestijgen van de hoge stadhuistoren op zijn eentje) en de bijhorende vriendschappen, dagelijkse activiteiten van de marktkramer die verplichten tot het

verlaten van de standplaats (vrachtwagen van en naar de markt rijden, eten halen, behoeften doen) en die allemaal niet zo evident zijn om op te lossen. De oplossing? Er is altijd wel iemand die even wil overnemen, tot de vriendelijke Chinese toeriste toe.

Voor wie tot 2016 op een of andere manier enige affiniteit had of met plezier de Grote Markt overstak, en dat is heel veel volk, is dit boek zeker interessant. Vanuit een klein punt, de tent van de bloemenverkoper, wordt een hele wereld en de verandering ervan doorheen 70 jaar verteld. Evenwel in het Frans, maar wel in een taal die (behalve sommige vaktermen) eenvoudig leesbaar gehouden is.

Uit het boek blijkt evenwel dat de schrijver zelf meertalig is 'op zijn Brussels'. Zijn moedertaal was zonder twijfel het Brussels in zijn Nederlandstalige variant, naast alle andere taalvarianten die nodig waren om handel te drijven met de vele klanten: Brussels in zijn Franse variant (denk aan Jacques Brel), 'half en half' (beide door elkaar) Vlaams, Nederlands, Frans...

Het is trouwens ook een krachttoer van de uitgever om vanuit de notities van een persoon en over een al met al toch beperkt universum een zeer leesbaar boek aan te bieden dat blijft boeien. De verschillende verhaallijnen, zoals hierboven aangehaald, gaan in elkaar over en lopen door elkaar zonder aan onduidelijkheid van het geheel in te boeten of te gaan vervelen. In tegendeel, steeds weer komen nieuwe elementen aan bod. De schrijfstijl is direct met veel details en zinnen die sommige ideeën kernachtig resumeren: 'Niet het reizen heeft mijn jeugd bepaald, wel het snoeien, het schoppen en de woede.' En Spinoza.

De uitgave zelf is zeer verzorgd, met een heldere lay-out die het geheel zeer leesbaar maakt. Heel wat interessant fotomateriaal is bijgevoegd. Het boek sluit af met een korte historiek van de Brusselse markten die vooral de periode vanaf 1830 belicht.

JEAN-LOUIS VAN MALDER
LE JARDINIER DE LA
GRAND-PLACE. LETTRES À MES
PETITS-ENFANTS
CFC-ÉDITIONS. COLLECTION LA
VILLE ÉCRITE [2019]
192 p. ISBN 978-2-87572-041-2

COLOFON

Zesmaandelijks tijdschrift van het
Archief en Museum voor het Vlaams leven te Brussel vzw

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Erwin Eysackers, Arduinkaai 28, 1000 Brussel

EINDREDACTIE

Kathleen De Blauwe

REDACTIE

Florian Daemen, Kathleen De Blauwe, Noortje Lambrichts, Veerle Soens, Frank Vanhaecke

MEDEWERKERS AAN DIT NUMMER

Florian Daemen, Kathleen De Blauwe, Guy De Groote, Kim Descheemaeker, Jonas Deprez, Steph Feremans, Noortje Lambrichts, Tom Morren

REDACTIEADRES

Arduinkaai 28 1000 Brussel | arduin@amvb.be

VORMGEVING

L-INK

DRUK

Cassochrome

ISSN

1784-3111

ABONNEMENT

op *Arduin* en *@rduin*: € 30,00

KBC: 433-1062071-43 | BIC: KREDBEBB | IBAN: BE66 4331 0620 7143

*Het AMVB tracht de wettelijke voorschriften inzake auteursrecht toe te passen.
Instellingen en personen kunnen contact opnemen met de redactie indien zij menen
rechten te kunnen laten gelden.*

AMVB

Arduinkaai 28, 1000 Brussel | tel: 02 209 06 01 | fax: 02 502 83 21 | www.amvb.be

Algemeen: info@amvb.be

Directie: veerle.soens@amvb.be

Archief: florian.daemen@amvb.be, noortje.lambrichts@amvb.be

Publiekswerking: kathleen.deblauwe@amvb.be, mike.carremans@amvb.be

Arduin: arduin@amvb.be (redactionele vragen en opmerkingen)

*De leeszaal van het AMVB is gedurende de weekdays toegankelijk van 9.00 tot 16.00 uur
en op afspraak, gesloten tijdens het weekend en op feestdagen.*